

Koroška

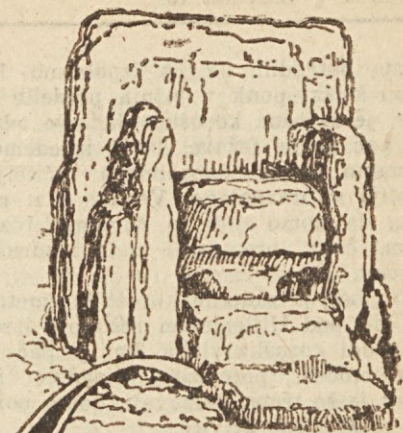
Izdaja:

BRITANSKA OBVEŠČEVALNA SLUŽBA

Cena:

za naročnike mesečno 90 grošev
posamezna številka 25 grošev

Leto III.

Celovec, 2. maja 1947

Številka 19

Prvi maj - praznik dela

Naravne moči delujejo v prvih dneh maja z neznanskim zagonom: komaj pred nekaj tedni je bila narava videti, kot bi bila mrtva; prvega maja je že odeta v prelesto zeleno obleko. In kakor mlada nevesta, polna zdravja in mladostnih delovnih sil, se je za ta dan in za bodoče dni lepega maja okrasila z bohotnim cvetjem, iz katerega bo skrivnostno notranje delo naravnih energij nekoč izoblikovalo dragocene sadove.

Tako praznuje prvi maj mati zemlja.

Kaj čuda, da je tudi delovni človek začel posnemati zemljo, iz katere so njegovo telo in njegove telesne moči vzete! Proglasil je prvi maj za skupni praznik vsega delovnega ljudstva! Delovno ljudstvo vseh slojev in vseh narodov se čuti na ta dan še posebno podobno silam zemlje. Zakaj iz njegovega dela rasto sadovi za človeški rod, raste blagostanje in bogastvo tega sveta. Brez trdega dela delovnih množic bi človeštvo ne moglo niti živeti najpreprostejšega nomadskega življenja, kaj šele, da bi ustvarjalo blagostanje in lepote življenja!

Zato praznuje obenem z materjo zemljo svoj prvi maj tudi vse delovno ljudstvo širom sveta.

Prvi maj je na ta način močna himna skupnega dela narave in delovnih rok svobodnega delovnega ljudstva. Ta slovesni slavošpev delu in delovnemu človeku je tako veličasten, da ga ne more motiti, še manj pa prevpiti križanje ljudi in političnih in socialnih skupin, ki v resnici ne predstavljajo vsega resničnega delovnega ljudstva, pa bi hotele prvi maj napraviti za praznik samo svoje skupine. Kajti prvi maj poje pesem zmagovalavja resnemu in stvarnemu delu vseh milijonov in milijonov pridnih rok in onih stotisočev duševnih delavcev, ki z bistrino svojega uma kažejo delu pot in dajejo rokam v pomoč in olajšanje moderna delovna sredstva v obliki orodij in strojev.

Samo delo svobodnega človeka, zgrajeno na pravičnih odnosih med delavcem in njegovim delodajalcem gradi človeštvo pot v blagostanje in v socialni in mednarodni mir. Nikoli pa ne cepitev organske človeške družbe v sovražne kaste in razrede zato, da se veličina dela zlorablja v strankarske namene.

Dandanes je ta ugotovitev še prav posebno umestna in potrebna. Diktatura je pripravila svetu katastrofo, v kateri se zviša človeštvo. Fašizem in nacizem so svobodoljubni narodi obsodili, obsodile so ga tudi delovne množice in so se mu uprle z vso silo. Zato pa te množice in vsi ti svobodoljubni narodi tudi v bodoče niso pripravljeni prenašati nikake diktature.

Geslo prvega maja sedaj in v bodoče je: Delu svobodnega človeka čast in vse priznanje (zlasti v obliki pravičnih plač in socialne zaščite).

Smo Evropejci. In kot taki nočemo smrti Evrope, marveč hočemo, da vstane iz sedanjice onemoglosti in zopet igra v svetu vlogo, ki ji je določena. Tega ne bomo dosegli s cenanim kričanjem in z razbijanjem človeške družbe, temveč le z vztrajnim in zvestim delom na vseh delovnih področjih duševnega in telesnega dela.

Graditi hočemo nov svet, ki bo sezidan na trdnem temelju. Zgradili ga pa bomo edinole z delom. Z delom pri obnovitvi materialnih dobrin, pa tudi z delom pri vzgoji človeka, ki se bo zavedal, da je ustvarjen po božji podobi kot svobodno bitje.

Tako praznujejo prvi maj vsi pravilno misleči delovni ljudje. Vsem tem in po njih vsem milijonom delovnih množic kličemo za prvi maj s pesnikom: Na delo tedaj, ker resnobni so dnovi... A delo in trud vam Bog blagoslovi!

Konec moskovskega zasedanja

V četrtek, 24. aprila 1947, je končala moskovska konferenca zunanjih ministrov po 44 sejah v sedmih tednih s slavnostno zaključno pojedino pri generalisimu Stalinu, ne da bi bili ustvarili državne pogodbe za Avstrijo. Na zadnji seji so sklenili zunanji ministri, da se bo Svet zunanjih ministrov sestal prihodnjič novembra v Londonu. Na Dunaju bo nadaljevala izredna zavezniška komisija, katere sestave še niso določili, s poizkusom, da reši še nerešena vprašanja avstrijske pogodbe. Molotov je nasprotoval stališču Marshalla, da naj se zavzame glavna skupščina Združenih narodov za avstrijsko vprašanje, če ne bi prišlo do septembra glede tega do sporazuma med štirimi velesilami.

MOLOTOVLJEV ODGOVOR

V četrtek zvečer je poizkusil zunanji minister Molotov zavrniti trditve zunanjega ministra generala Marshalla, da je Sovjetska zveza odgovorna za neuspeh pri avstrijski pogodbi in pogodbah štirih velesil glede nemškega vprašanja. Molotov je s povdarmom ponovil, da Sovjetska zveza zamisli nemškega pakta ne zavrača, temveč teži za tem, da s sovjetskimi dodatnimi

predlogi odstrani nedostatke ameriškega osnutka.

Glede avstrijske pogodbe je Molotov izjavil, da je sovjetska delegacija podvzela vse, da najde nek način za zedinitev, posebno glede vprašanja nemške lastnine. Ni pa mogla sprejeti predlogov Združenih držav in drugih delegacij, ker bi s tem bila Sovjetska zveza oropana pravic, ki so zasidrane v Potsdamskem sporazumu.

Nadalje je Molotov odklonil zamisel, da predložijo avstrijsko vprašanje Organizaciji združenih narodov, ker bi po njegovem mnenju člen 14 listine Združenih narodov ne mogli uporabiti za ta slučaj. Po njegovem mnenju spada to vprašanje izključno v pristojnost štirih velesil.

IZREDNA KOMISIJA

Da ne bi nastopil popoln zastoj v pogajanjih glede Avstrije, je Molotov predlagal izredno komisijo za avstrijsko pogodbo. Marshall je napravil sličen predlog. Dogovorili so se, da bo imela komisija svoj sedež na Dunaju.

VOJNI UJETNIKI

Zunanji minister Bevin je še poslednjič poizkusil, da doseže glede avstrijskih za-

dev še kakšen uspeh in predlagal odpust avstrijskih vojnih ujetnikov iz ruskega ujetništva. Molotov je odgovoril, da nikakor ni pripravljen odločiti se glede tako važnega vprašanja.

Molotov je nato dal pobudo, da določi moč zasedbenih čet v Nemčiji za Sovjetsko zvezo s 200.000 mož, po 100.000 mož za Združene države in Veliko Britanijo in 50.000 mož za Francijo. Bevin je izjavil, da nima pooblastila sprejeti za Veliko Britanijo manj kakor 145.000 mož. Vprašanje je ostalo nerešeno. Nadaljnja pogajanja glede tega bodo vodili v okviru Zavezniškega nadzorstvenega sveta v Berlinu.

KONČA

Tako je končala moskovska konferenca, eden najvažnejših diplomatskih dogodkov po končani vojni, v razpoloženju, ki je vse kaj drugega kakor pa vzpodbujajoče. Vsi odposlanci zapadnih sil so pod vtisom dejstva, ki se ne da prikriti: da med zapadom in vzhodom ni bil mogoč niti eden sporazum glede kateregakoli važnega vprašanja evropskega miru, katera so obravnavali.

Marshall o moskovski konferenci

28. aprila je ameriški zunanji minister Marshall podal preko radia pregled zasedanja zunanjih ministrov v Moskvi. Kakor poroča britanski radio, je Marshall izjavil, da se v Moskvi niso mogli zediniti, ker je Sovjetska zveza vztrajala pri tem, da ustanovijo nemško osrednjo vlado. Ta osrednja vlada naj bi izvajala popolno nadzorstvo nad celo Nemčijo, ki bi bila s tem zapisana popolnemu gospodarskemu propadu. Nadalje je izjavil, da bi se Nemčija morala potem obvezati, da odda velik del svoje proizvodnje kot reparacije predvsem Sovjetski zvezi. Takšen načrt bi bil privedel lahko samo do poslabšanja gospodarskega položaja Nemčije in Evrope in do gotove vzpostavitev diktature in medsebojnega trenja.

Nato je Marshall govoril o svojem pogovoru s Stalinom v Kremlju. Stalin mu je izjavil, da na tej seji zunanjih ministrov verjetno ne bodo dosegli večjih uspehov, toda bil je mnenja, da bi se lahko našla v vseh važnih vprašanjih rešitev na podlagi sporazuma. Stalin je izjavil, da je treba potrpeti in ne takoj obupati. Marshall je glede te Stalinove izjave dejal: »Najpristnejše upam, da bo Stalin imel prav in da bo sovjetska delegacija na prihodnjih zasedanjih pokazala več volje. Toda ne smemo pozabiti časa kot činitelja. Obnova Evrope je potekala počasneje, kakor pa smo pričakovali. Že se opažajo pojavi propadanja. Izgleda, da bolnik umira, medtem ko se zdravniki posvetujejo. Dnevno se pojavljajo nova vprašanja. Korake, ki jih lahko storimo, moramo takoj podvzeti.«

Glede stališča sovjetske vlade med pogajanjmi je Marshall izjavil, da izgleda, da so stopili zanesenjaški in pristranski propagandni govori na mesto pameti in razumevanja. Uspeh konference je podal Marshall takole:

»Kljub težavam in različnim mnenjem smo bolj napredovali v smeri dokončne rešitve, kakor pa se to na splošno smatra. Nesoglasja so prvič stopila jasno na dan in različna stališča so se jasno odčrtala, tako da lahko vodimo v bodoče pogajanja že s poznanimi vprašanji, katere je treba urediti.«

Nato je obravnaval glavna vprašanja podrobneje in dejal med drugim glede držanja Sovjetske zveze o vprašanju nemške vlade, da mislijo Združene države in Anglija, da bi se dalo močno osrednjo vla-

do prelahko spremeniti v neke vrste nacistično vlado.

Govorec o nemškem gospodarskem ustroju je dejal, da bi bila največja prepreka za razvoj Nemčije, ki bi se gospodarsko lahko sama zadovoljila, če ne bi ustvarili s sodelovanjem Rusije izenačenega nemškega gospodarstva in Nemčije, ki bi sama mogla proizvajati premog in druge življensko važne stvari za sosednje zemlje. Sovjetski zasedbeni pas so dejansko upravljali brez ozira na ostale zasedbene pasove. Sovjetski napadi na združitev anglo-ameriškega pasu ne upoštevajo, da je bila sovjetska odklonitev, da se izvede Potsdamski sporazum, edini vzrok za združitev britanskega in ameriškega pasu.

Glede reparacij je rekel, da bi odtegljaj tisočev milijonov dolarjev iz tekoče proizvodnje za dolgo časa zavlekel gospodarsko ozdravitev Nemčije in njene gospodarske samostojnosti.

Nadalje je karal rusko tolmačenje Potsdamskega sporazuma glede nemško-polj-

ške meje, ki smatra poljsko mejo na Odri in Neissi za dokončno. S tem bi Nemčijo oropali področja, ki proizvajajo več kot eno petino njenih živil. Na drugi strani pa ne bi bilo ustrezno Poljski, če bi napravili meje, ki bi privedle v bodočnosti do sporov.

Sovjetski dodatni predlogi bi popolnoma spremenili značaj pogodbe štirih velesil — je dejal Marshall. Iz tega je treba sklepati, da Sovjetska zveza ne želi takšne pogodbe, ali pa da zavlačuje vse možnosti za takojšnjo sklenitev iste.

O avstrijski pogodbi je izjavil: »Ves trud, da se najde rešitev na podlagi sporazuma, je bil zastoj. Če bi bili sprejeli ruske zahteve prevzema nemških vrednosti v Avstriji, potem bi Avstrija zgubila nadzorstvo nad tako velikim delom svojega gospodarstva, da bi postala dejansko samo vazalna država.«

Zaključno je izjavil:

»Prilike na celem svetu in položaj Amerike zahtevajo edinstvo in ravnanje ameriškega naroda.«

Novi koroški deželni glavar

Korošice in Korošci!

Koroški deželni zbor me je danes izvolil za deželnega glavarja Koroške. Koroškemu ljudstvu nisem nepoznan, saj sem politično deloval med njim skozi 30 let in kot mali človek. Kot rojen Korošec poznam deželo, ljudi in njih miselnost in lahko trdim, da so mi poznane skrbi in težave koroškega ljudstva. Kot novoizvoljeni deželni glavar Koroške čutim prijetno dolžnost zahvale, obrniti se v nagovoru na ves koroški narod. Kot deželni glavar čutim za hvalo ne samo strankam, katere so me izvolile za glavarja, temveč tudi vsemu koroškemu narodu. Člen sedmi avstrijske deželne ustave pravi: vsi državljani imajo po zakonu enake pravice. Vse predpravice z ozirom na rojstvo, spol, položaj in pripadnost odpadejo. Te ustavodajne pravice se nanašajo na vse državljane, torej tudi na koroške Slovence. Ta nedelna pravica nas tudi skupno veže za nedeljive dolžnosti. Ker imamo skupno trpljenje in skrbi, nas prav tako vežejo skupne naloge in dolžnosti. Da pa imajo koroški Slovenci tudi druge želje, mi je znano in v kolikor spadajo te v delokrog naše domovine, se

Po slavnostni zaprisegi je novi deželni glavar Wedenig ob nastopu svoje težavne in odgovornosti polne službe podal izjavo.

Zvečer je po nemškem nagovoru imel nagovor preko radia tudi v slovenščini in dejal:

Po zemeljski obli

Obrtne strokovne šole

bomo potrudili, da jih izpolnimo. Dvojezični šolski pouk v južnih predelih Koroške, je začasna koroška vlada že odredila. So pač velike težave, da to izvedemo, ker nimamo dovolj sposobnega učiteljskega osebja na razpolago. Vendar sem prepričan, da bomo tudi to pomanjkljivost tekom časa premostili in to z združenimi močmi.

Najbolj prizadetim koroškim kmetom, ki so bili pod Hitlerjevimi režimom izsejani, se trudi koroška vlada, kar je pač v njenih močeh, popraviti prizadeto škodo. Kjer je še treba pomagati, bomo poravnali vse storjene krivice.

Kakor se trudimo in imamo gorečo željo z našimi slovenskimi rojaki lepo in mirno v naši lepi koroški deželi skupno živeti, prav tako hrepeneče želimo tudi z našim sosednim narodom, Federativno ljudsko republiko Jugoslavijo, doseči prijateljsko razmerje. V borbi proti hitlerjevemu nasilstvu smo mi Korošci, Nemci in Slovenci, skupno korakali. Korošci bodisi nemško ali slovensko govoreči smo stali v partizanskih vrstah in mnogi so žrtvovali življenje na oltar osvobodilnega boja. Po ječah in koncentracijskih taboriščih smo se v usodi in bojni skupnosti trdno povezali in se tako upirali nasilju Hitlerja. Spoznajmo torej danes, ko je okovje že pretrgano, ko smo zopet svobodni, da moramo skupno delati. Skupno moramo skrbeti zato, da se povrne red in mir v deželo in da bo vse ljudstvo naše dežele, nemško ali slovensko govoreče, lahko mirno opravljalo svoje vsakdanje delo. Prevelika je nesreča, ki nas je skupno zadela, prevelike so žrtve, ki smo jih skupno doprinesli, da bi si mogli dovoliti bratomorni boj iz nacionalnih razlogov.

Korošice in Korošci, bodisi nemško ali slovensko govoreči, bodimo v tem težkem času zedinjeni in dokažimo vsemu svetu, da smo tudi vredni zopet pridobljene svobode.

Drobne novice

Znani češki tovarnar čevljev Jan Bata, ki je bil v odsotnosti obsojen, je sedaj v Braziliji in Čehi zahtevajo njegovo izročitev, češ da ni imel pravičnega potnega lista, ko je odšel v Brazilijo. Kakor pa je češkoslovaški poslanik v Braziliji sam ugotovil, je Bata imel pravi potni list.

Pristaniški delavci v Londonu so začeli stavkati. Ministrstvo za delo jih je pozvalo na delo, ker prebivalci Londona ne bodo zaradi stavke dovolj preskrbljeni s hrano. Tudi delavci, ki so zaposleni pri plinarni, pravijo, da bodo začeli stavkati, če jim ne bodo dovolili, da delajo pet dni v tednu.

Kakor je razvidno iz Lloydovih ladijskih seznamov, so začeli v Angliji graditi nove trgovske ladje v skupni teži čez dva milijona ton. To je 54,3% celokupne svetovne tonaže. Združene države bodo s tem padle na tretje mesto.

Tekstilne tovarne v Lancashire-u v Angliji bodo modernizirali, kar bo stalo 60 milijonov funtov. Stroje bodo dobili iz Češke.

Po poročilih britanskega radija je ameriški trgovinski minister izjavil, da bi morala Amerika več upoštevati, če hoče obdržati svoja tržišča, kamor izvažajo. Amerika bi morala nakupovati v inozemstvu, da omogoči drugim državam, da dobijo dolarje za nakup ameriškega blaga.

Dokumente balkanske preiskovalne komisije, ki so bili izginili, so po vesteh bolgarskega zveznega častnika komisije zopet našli v Sofiji. V Ženevi, kamor so jih sedaj spravili, bodo preiskali, da-li niso napravili na njih kakšnih »sprememb«.

Gospodarske novice

Prof. Taucher, vodja avstrijske industrijske delegacije, ki se je mudila dva tedna v Londonu, je izjavil, da je z izidom londonskih pogovorov zelo zadovoljen.

Velika Britanija in Poljska sta sklenili po pogovorih v Londonu začasen sporazum glede britansko-poljskega trgovskega prometa za daljšo dobo. Velika Britanija bo dobavljala stroje in druge izdelke, Poljska pa poljedelske proizvode, predvsem živila.

Od 12. do 23. maja t. l. se bo sestala v Scheveningenu na Holandskem prva glavna skupščina mednarodnega združenja poljedelcev. Zastopniki poljedelskih organizacij 28 narodov se bodo pri tem zasedanju posvetovali o stabilizaciji cen za svoje izdelke na mednarodno ugotovljeni ravni cen in izdelali bodo smernice za urejeno razdelitev vseh viškov.

FRANCIJA

V Franciji je pomanjkanje žita. Francoski minister prehrane je izjavil, da so ameriške pošiljke žita izostale, ker rabijo druge zemlje, kjer vlada lakota, kakor n. pr. v Romuniji, nujno žito iz Amerike. Vlada je sklenila, da bo dnevni obrok kruha nižan na 250 gramov dnevno in da bodo pekarne enkrat v tednu zaprte.

Na neki tiskovni konferenci je general de Gaulle izjavil, da se še ne namerava spuščati v volilno borbo. Vse sile bo usmeril na to, da utrdi svojo stranko. Predsednik katoliške ljudske stranke Maurice Schuman je izjavil, da njegova stranka ne bo podpirala de Gaullova pokreta. Stranka noče, da bi razdelili Francijo v dva tabora.

VELIKA BRITANIJA

Kontrolni urad za Nemčijo in Avstrijo so včlenili v britansko zunanje ministrstvo in se imenuje sedaj »Nemški oddelek v zunanjem ministrstvu«. Sir Gilmour Jenkins, stalni tajnik v prejšnjem nadzorstvenem svetu za Nemčijo in Avstrijo, je postavljen za stalnega državnega podtajnika v zunanjem ministrstvu in je zunanjemu ministrstvu neposredno podrejen.

23. aprila so v rojstnem kraju Shakespearea Stratford on Avon slavnostno proslavili obletnico rojstva slavnega angleškega dramatika.

Delavska stranka se pripravlja na svoj strankin dan, ki bo o Binkoštih v kopalnišču Margate. Za ta dan pošiljajo iz vseh delov Velike Britanije resolucije in predloge, iz katerih je razvidno, da so mnjenja v stranki sami različna in da bo dan delavske stranke zelo pester. Predvsem se vidi to tudi iz resolucij glede zunanje politike Velike Britanije.

ITALIJA

Drugo obletnico smrti Mussolinija so v več italijanskih mestih »slavili« z demonstracijami. V Napulju so nabili stotine lepakov, v katerih se spominjajo onih Italijanov, katere so po osvoboditvi s strani zaveznikov ubili partizani. V Rimu in drugih mestih so razdeljevali verske slike, ki so slavile Mussolinija in trosili letake, v katerih so oznanjali skorajšno obnovo fašizma. V Ferari je policija zaprla 37 fašistov, ki so hoteli brati v stolnici mašo za dušnico za Mussolinija. V Mantovi so zaprli nekaj ljudi, ki so se udeležili spominske maše za »Duceja«.

GRCIJA

Kakor uradno poročajo, je preko sto grški patizanov po dvodnevni bojih z vladnimi četami prekoračilo bolgarsko mejo. V Bolgariji so jih priprli in razorožili.

V goratih področjih severno od mesta Lamia je vzplamtela med rednimi četami in gveriljskimi odredi doslej največja bitka v tem letu. Gveriljci, ki se borijo pod poveljstvom znanega generala Markosa Vafiadesa, so 23. aprila zjutraj napadli s 1000 možmi. Redne čete se borijo s tanki, topništvom in letali. V bližini Sparte pa so gveriljci izvabili v zaselo 150 orožnikov, od katerih se jih je samo 20 rešilo.

Grški glavni stan je poslal brigadnega generala Staljanosa na otok Kreta, da se prepriča o pravilnosti poročil, po katerih naj bi na otoku izbruhnila državljanska vojna. Prebivalstvo otoka je prot. kraljevini in je večji del v komunističnem taboru. V zadnjem času so zaprli večje število gveriljcev na Kreti, nekatere, ko so poskušali priti z manjšimi ladjami na celino.

ROMUNIJA

Kakor je poročal nek zastopnik Kmečke narodne stranke v Romuniji, je izdala romunska komunistična stranka dve tajni povelji z namenom, da zagotovi položaj stranke v zemlji z ozirom na predstojajoči odhod vseh ruskih čet iz zemlje. V prvem povelju je načrt, da ustanovijo majhne tajne komunistične oddelke, ki naj bi imeli nalogo, da neopazno prodrejo v opozicijske stranke in jih od znotraj razkrojijo. S tem v zvezi so pozvali pokrajinske vodje komunistov, da pojačajo propagando za vstop v komunistično stranko v svojih področjih.

Drugo tajno povelje se bavi z ustanovitvijo takimenovane »komunistične garde«, katero označujejo kot »varnostni korpus«. Člani tega korpusa ne smejo biti poročeni in morajo biti vojaško izobraženi. Kakor pravijo, bodo sprejemali v varnostni korpus predvsem bivše člane »Železne garde«.

NEMCIJA

Po nalogu britanskih zasedbenih oblasti v Nemčiji v britanskem zasedbenem pasu ne bodo več sprejemali Nemcev iz bivših nemških vzhodnih področij. S tem v zvezi

je neki govornik britanskega zunanjega ministrstva dejal, da že od decembra preteklega leta niso več sprejemali nemških beguncev iz vzhodnih področij in da poljska vlada britanskih zasedbenih oblasti o ponovni izselitvi preje ni obvestila.

Poljska, kakor znano, namerava izseliti do letošnjega poletja še onih 400.000 Nemcev, ki se sedaj nahajajo še v vzhodnih področjih. Toda Poljska se dosedaj še ni obrnila na Veliko Britanijo radi sprejema enega dela teh beguncev v britanski zasedbeni pas. Nasprotno pa so nemške zasedbene oblasti v sovjetskem pasu dobile od osrednje uprave tega pasu nalog, da pričnejo s pripravami za sprejem »tisočev beguncev«.

ORGANIZACIJA ZDRUŽENIH NARODOV

V ponedeljek se je sestala glavna skupščina Združenih narodov k izredni plenarni seji radi vprašanja Palestine. Prvi dan seje so obravnavali v glavnem vprašanja postopka in vzpostavitve vodstvenega odbora, ki naj bi bil sestavljen iz zastopnikov 14 narodov.

Na seji v torek je zahteval indijski poslanec Asaf Ali od Velike Britanije jasno izjavo, da-li je pripravljena, da sprejme odločitev glavne skupščine Združenih narodov glede Palestine. Čeprav je britanski zastopnik Cadogan izjavil, da je takoj pripravljen odgovoriti, ga je predsednik prekinil, ker odbor še ni v stanju, da razpravlja o teh vprašanjih. V torek so še vedno obravnavali samo vprašanja postopka pri zasedanju. Ruski zastopnik Gromiko pa je podkrepil indijskega odposlanca in dejal, da je odbor le pristojen za ta vprašanja.

IRAN

Šef glavnega stana iranske vojske je 27. aprila objavil, da je prišlo v preteklem tednu vzdolž ruske meje v severnem Iranu do manjših spopadov, ali da je položaj trenutno popolnoma miren. Ne da bi podal poednosti, je šef glavnega stana dejal, da je v navedenem času poskušalo 4000 obojestranskih Rusov prekoračiti mejo kot begunci.

ČEŠKOSLOVAŠKA

Češko ljudsko sodišče je obsodilo na smrt in usmrtilo dva češka padalca, ki sta izdala svoje tovariše in pomagala Gestapu, da najde morilce Heydricha. Oba sta se spustila 27. marca 1940 z drugimi padalci, katere so izvežbali v Veliki Britaniji, nad češkim ozemljem. Po desetih tednih ju je premamila razpisana nagrada 10 milijonov kron, da sta izdala Gestapu svoja dva tovariša Jana Jubisa in Jožefa Gabčíka, ki sta izvedla 27. maja atentat na Heydricha.

JUGOSLAVIJA

V svojem poročilu o gospodarski petletki Jugoslavije je predsednik federativne načrtnice komisije, Andrija Hebrang, navedel sledeče izdatke za čas od 1947 do 1951 leta:

Celokupni predvideni izdatki znašajo 278 milijard dinarjev. Poedini izdatki znašajo 120 milijard dinarjev za industrijo, od tega 30 milijard za elektrifikacijo zemlje, 19,4 milijard dinarjev za poljedelstvo, 72,6 milijard dinarjev za promet, 55,7 milijard dinarjev za dvig blagostanja, ostalo odpade na izdatke za gozdarstvo, trgovino in druge gospodarske panoge.

Predsedniki vlad federativnih ljudskih republik Jugoslavije so pristali na petletko, katero sedaj obravnavajo v ljudski skupščini.

Med Jugoslavijo in Češkoslovaško so podpisali v Beogradu sporazum o prijateljskem sodelovanju na področju znanosti, vzgoje, umetnosti in fizikulture (športa). V Pragi in Beogradu bodo za izvedbo tega sporazuma ustanovili stalne odbore.

Novice v enem stavku

V Parizu so se začela med Francijo in Avstrijo pogajanja za novo trgovinsko pogodbo.

V nekem rudniku zlata v Kanadi je izbruhnil požar, ki je zaprl izhod 11 rudarjem.

Ameriško mornariško ministrstvo sporoča, da bo križarka »Toledo« v spremstvu nekoliko rušilcev obiskala sredozemske luke in bližnji vzhod.

Po velikih viharjih sta izginili ob južni obali Irske dve ribiški ladji.

Španski prestolonaslednik Don Juan bo preložil svoj glavni stan v Švico.

Kakor poročajo iz Budimpešte, je tam umrl bivši madžarski ministrski predsednik grof Karolyi.

Ko kmečki oče in mati razmišljata, kako bosta preskrbela za bodočnost svoje več ali manj številne otroke, se njune misli kaj rade ustavljajo pri raznih obrtnih poklicih.

In res je obrt še tudi danes oni poklic, ki pridnemu in v svoji stroki dobro izučnemu ter solidnemu obrtniku nudi prav lep življenjski obstoj. Sicer je tudi res, da nekatere obrti bolj in bolj izpodirajo razne industrijske panoge, ki izdelujejo svoje izdelke z najrazličnejšimi stroji. S tem se produkcija poceni in obrtnik v svoji delavnici težko zmaguje tekmo s tovarniškimi izdelki. Vendar se zdi, da zopet prihajamo v dobo, ko se bodo izdelki dobrega obrtnika prav lahko uveljavili poleg tovarniške robe.

Brez ozira na to pa moramo pomisliti, da sicer nekatere obrtne panoge industrija res močno izpodirja (n. pr. mizarstvo, čevljarstvo itd.), a na drugi strani se odpirajo zmeraj spet nove obrti. Zlasti se izredno širijo razne mehanične in elektrotehnične obrti, ki se z napredkom tehnike vedno bolj razčlenjajo in se s tem množijo. Zdi se, da novi tehniški razvoj obrt spet pospešuje. Na splošno moremo torej reči, da se obrtniški poklici ne zmanjšujejo, pač pa se le njihov značaj spreminja.

Obrt torej ne umira, menja se nekoliko le predmet njenega dela.

Na deželi bo imel dober obrtnik slej ko prej dober zaslužek. Sicer se tudi tu obrt polagoma spreminja bolj v mehanično smer (n. pr. kolar in kovač se počasi umikata mehaniku za obnavljanje in popravilo strojev). Toda ta razvoj gre počasi. Je pa na deželi še marsikatera obrtna panoga, ki je še dolgo ne bo izpodrinila industrija.

Ali ena stvar je posebno važna. Čas zahteva od mojstra vedno več in boljših izdelkov. To se pravi, da mora tudi obrtniški mojster vztrajno korakati s časom in računati z vsemi modernimi pridobitvami v svoji stroki.

Da bo pa bodoči obrtniški mojster skozi in skozi več svoje stroke, ki je od leta do leta bolj zamotana, se mora na svoj poklic vse drugače pripravljati, kot se je njegov prednik pred 50 leti. Kar je zadoستovalo mojstru prejšnjega rodu, je sodobnemu mojstru že zastarelo.

Včasih je bilo zadosti, če si poslal fant ali dekle k mojstru v uk. Po predpisani učni dobi je dobil učno pismo in je bil »izpuščen«. O kakih posebnih šolah ni bilo govora. Sedaj je to drugače. Konkurenca industrije sili obrt k vedno višji strokovni izobrazbi. Ker pa za tako višjo izobrazbo samo učenje pri mojstru ne zadostuje, so začeli sami obrtniški krogi misliti na posebne obrtne strokovne šole.

Tako imamo danes po mestih obrtne šole vseh tipov in stopenj. Od preproste nižje do srednje in celo visoke šole. Nič ne pomaga! Gotovo nismo daleč od onega časa, ko se bo vsaj za gotove obrtne panoge zahtevala dovršena visoka obrtna šola.

Kaj sledi iz vsega tega?

Del kmečke mladine bo moral tudi v bodoče v razne obrtne poklice. Deloma v podeželsko, deloma v mestno obrt. Našemu slovenskemu kmetu mora biti zlasti na tem, da zasede v slovenskem ozemlju obrtniška mesta slovenski naraščaj. A če hoče uspešno tekmovali, mora biti dovolj izobražen. Torej mora mladi naraščaj v obrtne strokovne šole.

Takih šol pa na deželi ni. Tudi mojstri na deželi ne morejo imeti na splošno takih modernih naprav v delavnici kakor mestni mojstri. Torej mora naša mladina obrtniško izobrazbo dobiti večidel v mestu.

To bi samo na sebi ne bilo nič hudega. Saj se mestni obrtniški mojstri naraščaja s kmetov ne branijo. Nasprotno! Odpre se pa vprašanje narodnostnega značaja. Mojster v mestu in šola v mestu sta za slovenskega otroka pomen čevalnica.

Kako torej?

Pri mojstrih v doglednem času ni pričakovati obrata na boljše. Gre pa za obrtne strokovne šole. Zaradi teh šol, ki jih sedanjí čas nujno zahteva, bo moral slovenski podeželski otrok v mesto. Pravico pa imajo slovenski starši zahtevati, da se njihov otrok v njih ne pomeči. To je v svobodoljubni, demokratični državi tudi samo po sebi umljivo. Iz tega sledi?

Na obrtnih strokovnih šolah se morajo ustanoviti vzporednice s slovenskim učnim jezikom in s slovensko vzgojo.

Ko govorimo o strokovno-poklicnem šolstvu, smo se s premislekom dotaknili tudi tega problema Slovenskim staršem v resno preučevanje, nemškimi oblastnikom pa v trezen preudarek, kako je spet tu lepa priložnost, pokazati v dejanju enakopravnost za slovenske so državljane.

Ustoličenje koroških vojvod

Ponatisk iz »Slovenskega naroda«

Potem se hudeje nad Avstrijci, ki so se obredom posmehovali. »Etleich vnvernünftig zelent die der gewonhait vor ain torn-spill, die der gewonhait haimleichkait nicht betrachtendt.«

Obrede ustoličenja je opisal nadalje Enej Silvij Piccolomini, župnik v Slovenjem Gradcu, poznejši papež Pij II. (1458.—1464.) Njegov opis se naslanja na opata Janeza. Tudi Enej Silvij naglašja, da je kmet govoril s knezom slovensko.

Med zgodovinarji, ki so opisovali ustoličenje, je posebno verodostojen Jakob Unrest, ki je bil župnik v bližini Gospe Svete, pri Sv. Martinu nad Dholico. Tudi Unrest navaja, da je bil obred v slovenskem jeziku.

Iz vseh opisov, najsi se v podrobnostih nekoliko razlikujejo, je razvidno, da so se obredi do konca srednjega veka vršili v slovenskem jeziku, da so se slovenski kmetje smatrali po podedovanih pravicah za gospodarje dežele ter so sprejeli kneza le za svoj izvrševalni organ.

Vsi obredi ustoličenja so se delili v tri skupine: dopoldne je bilo pri knežjem kamnu pri Krnskem gradu pravo ustoličenje novega kneza, nato je bil cerkveni obred in slavnostna pojedina pri Gospe Sveti, a popoldne je knez delil najeme pri vojvodskem prestolu na Gospodstvu polju.

SLOVENŠČINA PRI USTOLIČENJU IN NJE PRAVNA VELJAVNA V DEŽELI SPOH

Ako se tudi v napisih na vojvodskem prestolu ne more več zanesljivo trditi, da so slovenski, vendar je nepobitna resnica, da so se obredi ustoličenja skoraj do zadnje dobe vršili v slovenskem jeziku. Vsi kronisti in zgodovinarji to izrecno potrjujejo.

Ne glede na znano pravljico o knezu Ingu je razvidno tudi iz raznih zgodovinskih virov, da je nastala že za časa frankovske in bavorske vrhovne vlade, v Gorotanu kmečka in sicer demokratična državna oblika. Franki in Bavarci so se iz sebičnih ozirav zavzemali za kmete, da stro oblast domačega plemstva in županov, ker so v pokristjanjenih kmetih dobili močno zaslombo in slabo zasedeni deželi. Tudi so kmete oboroževali ter dosegli, da so se po Vladuhovi smrti kmetje uprli domačim županom ter si ustanovili kmečko državno upravo. Kot taki so bili kmetje slabotno in poslušno orodje v rokah pretkanih Nemcev.

Kakor je razvidno iz zgodovinskih virov, so Bavarci že za časa Karata in Hotimirja pustili slovenskim kmetom, da so si sami volili kneze. Glede Karata pravi zgodovina, da so prosili zanj na bavarskem dvoru, da si ga napravijo za kneza (duces sibi fecerunt), o Hotimirju pa »ducatam illi dederunt«. Skoraj brezdomno je tudi, da sta ta dva kneza že bila ustoličena po staroslavnom načinu.

Schwabenspiegel potrjuje, da so Slovenci imeli pravico, zavrniti kneza, ako jim ni ugajal, in kralj jim je moral poslati drugega (»und fuegt er innen nitt, so

muoss in das Rich ainen andren herren vnd hertzougen gen.«)

Gorotanski Slovenci pa so tudi imeli v najstarejših časih nekako narodno zavest, ki je bila prvotno identična z vernostjo za njihova stara božanstva. To dokazuje dejstvo, da so si izvolili Sama za kneza, češ da so Bavarci oholi in vsiljivi s svojim krščanstvom.

Kakor na svoj jezik in svojo vero, tako so bili Slovenci tudi ponosni na svojo nošo. Fredegar pripoveduje, da Samo ni hotel sprejeti frankovskega odposlanca Sychariusa, zato se je ta oblekel na slovenski način ter tako lahko prišel pred Sama. — V njihovi upravi je vladala prava demokratična enakopravnost. Zato pa je tudi kmet pri ustoličenju vprašal, ali je bodoči knez svobodnega stanu — o plemstvu ni hotel izpregovoriti.

Da so tudi v upravi in na dvoru čislali slovenščino kot edino upravičeni jezik, o tem priča Ulrik Liechtensteinski v svoji knjigi »Frawendienst«. Ta čudni vitez je v 13. stoletju hodil po avstrijskih deželah preoblečen v boginjo Venero ter se boril z raznimi vitezi za žensko čast. Ko je prišel iz Benetk na Koroško, ga je pričakal blizu Beljaka koroški vojvoda, ležeč s svojimi vitezi na travi pri zajtrku. O sprejemu piše Ulrik Liechtensteinski, da so mu knez in njegovi spremljevalci klicali dobrodošlico z besedami: »Buge waz primi gralva venus!« (Bog vas sprejmi kraljeva Venus). Da je bila takratna slovenščina današnji sličnejša, kakor pa takratna nemščina današnjemu nemškemu književnemu jeziku, dokazujejo Ulrikovi verz:

»Hochgemuote frouwen
ir sult wol gedenken,
getriwen gesellen, vil
stalt ane muote,
daz in iwer huote
behalte, behüete
mit liebe, mit güete
vri von ungemüete.«

Enej Silvij poroča v svojem spisu »Europa«, da so koroški knezi celo pred cesarjem morali govoriti le slovensko (vocatus in iudicio coram imperatore querelantibus non nisi sclauonica lingua respondere tenebatur). Isto potrjuje tudi Megiser. (So findet man in den uralten Freyheiten, dass ein Hertzog in Khärndten in Windischer Sprache ist investirt und eingesetzt worden und dass ein Fürst, wenn er bey einem Römischen Keyser, und dem gantzten heiligen Reich angelaget wurde, dass er sich vor demselben anders nicht als in Windischer Sprache verantworten schuldig war).

Kronist Otokar poroča:

»swer in ouch vor dem rich
an sprichet hezlich
umb deheine schulde,
des riches gunst und hulde
hat er darzuo wol,
daz er dem niht antwurten sol
wan in windischer sprach.«

Isto potrjuje tudi vetrinski opat Janez: »Insuper Slavica, qua hic utitur

prolocutione, in conspectu imperatoris cuilibet querulanti de se, et non in lingua alia tenebitur respondere.«

Unrest piše: »Von allter haben all hertzog von Kerndten die freihait gehabt, wann sy vor ainen romischen khayser oder kunig verklagt sind wordn, oder angesprochen, so habn sy sich in windischer sprach verantworturt; darumb das Krendtn ain rechts windisch land ist.« — Tak privilegij sta izrecno potrdila še cesar Henrik in Rudolf, kar se zdi dr. Puntschartu čisto neverjetno. Tudi so imeli koroški knezi pravico, da se jim na cesarskem dvoru ni bilo treba odkrivati.

Kronist Otokar piše o tem:

»swa der keiser hof hat,
so sol in der selben wat
der Kernaere hertzogen
daz riche lazen für sich zogen
ouch sol im niemen tragen haz,
gegen swem er vermidet daz,
daz er nicht abnimt sinen huot:
durch hochwertigen muot
tuot er sin niht
wan daz er sin ze rehte giht.«

V teku časa so seveda tudi slovenske pravice zaspale. Vojvode nemških dinastij so se pač morali naučiti vsaj slovenskih odgovorov za ustoličenje, a Schwabenspiegel celo dvomi, da so vladarji habsburške dinastije sploh še odgovarjali slovensko na kmetova slovenska vprašanja. Schwabenspiegel namreč piše: »So mag im fürbas nieman ansprechen, vor dem Richter des selben landes umb kain sach, noch umb kain schlachtt schulde den ain windischer man der spricht in wol an, umb schuld und umb ander sachen, aber vor ey, daz er sine lechen von dem rich enpfache so mag man in wol ansprechen umb wat jeman zu jm der da deggt, ich etwais gutt herr wie du es manist das du mir nitt, dar umb ussrichtung tust, dar uff mag, der hertzog antwurten, ob er will ich enwaiss gutt frund, was du manist ich verstan diner sprach nitt, und da mit hett er im dann gantz ussgericht, und ist von jm ledig mitt allem rechten« (ne vem kaj govoriš, ne razumem tvojega jezika, in s tem se ga je popolnoma odkrižal).

DRUGE PRAVICE SLOVENCEV PRI USTOLIČENJU

Z ustoličenjem so bile v zvezi tudi razne pravice nekaterih deželnih rodbin; tako je imela rodbina Partovčanov (Portendorfer) pravico požiganja, rodbina Gradnikov pravico košnje in rodbina Ravberjev pravico ropanja (?). Te rodbine so prvotno šteli med deželne plemiče, vsaj Megiser navaja »kureže« med deželnimi dostojanstveniki. Taka pravica je namreč bila deželnoknežja najemna pravica. Megiser piše: »Die Portendorfer haben die freyheit vnd gerechtigkeit, alldieweil der fürst auff bemeldtem lehen stuel sitzet vnd leihet, mögen sie im landbrennen, wo sie wollen, wer sich anders mit ihnen nicht huldiget. Diese Portendorfer seindt alle mit tod abgangen vnd haben die Mordaxen solche freyheit mit erbschafft er-

langet.« Obema rodbinama so take pravice razni vladarji potrdili, prvi je to storil vojvoda Leopold leta 1382., zadnji pa cesar Maksimilijan leta 1553. V vseh teh državnih aktih se imenuje takšna podelitev najemna (Lehen) in deželna. Tako je potrdil nadvojvoda Ernest leta 1414. tak privilegij s sledečim pismom: »Wir Ernst itd. bekennen als wir unsere lechen unsers erzherzogthums ze Kherndten auf den suntag Letare nachtsvergangen ze leichen auf dem stuel bey Zoll, als dass von alter ist her khomen, haben lassen berueffen, ist für uns khomen unser gethreuer lieber Mertil (Martin) Mordax und bat uns, das wir im an der erbern Khathrein (zadnja Partovčanka Katarina je bila namreč žena Martina Mordaxa) seiner hausfrauen statt geruechen ze verlichen das prennambt unsers obgenannten erzherzogthums Kherndten... das haben wir gethai und haben im an statt seiner obgenannten hausfrauen das obgenante prennambt mit aller zugehorung verleichen und leichen auch wissentlich mit dem Prief.«

Pozneje so deželne oblasti začele zametovat predpravice kureža, a Mordaxi se niso hoteli odpovedati svojemu pravu. Tako je leta 1553 Kristof Mordax zahteval obnovitev svojega privilegija, in cesar Ferdinand I. je leta 1559. (tako hitro je bilo takrat uradovanje!) naročil deželnemu glavarju, naj pošlje poročilo o tem, a poročila ni dobil. Istotako je cesar Karel ponovno zahteval poročilo, kako je s privilegijem kureža. Šele leta 1602. so odgovorili koroški najemni komisarji, naj se privilegij kureža ne dovoli. (»Als ain vnchristliche vnd immediate wider die lieb des negsten streitende schedliche frihait weiter nit mehr verlichen vnd gestatet werden«). Medtem je bil privilegij odkupil od Mordaxov neki Langenmantel, ki se je nerad taki pravici odpovedal; za odškodnino je dobil 10 hub.

Privilegij kureža razlagajo kronisti različno. Najverjetnejše je še tolmačenje, da so prvotno zažigali grmade na čast novemu knezu ter so smeli v ta namen vzeti drva, kjerkoli so jih dobili. Pozneje so smeli zažigati celo lesene kmečke bajte, ako se lastniki bajt niso odkupili, kar pa se je navadno zgodilo. — Drugi viri menijo, da so si pridobili Partovčani kot tuji priseljenci tako pravico nad puntarji, ker so sami ostali verni vladarju. Zopet drugi menijo, da so s požiganjem hoteli simbolizirati prehod iz anarhije k državljanskiemu redu, češ, tako brezpravni ste kmetje, dokler nimate pravnoveljavno ustoličene glavarja.

Drugi tak privilegij so imeli Gradniki (Gradnec — Gradnik blizu Gospe Svete). Gradniki so imeli pravico za časa ustoličenja kositi, kjer so hoteli in seveda pokoseno travo tudi spraviti domov. V starejših virih o tem privilegiju ničesar ne vedo. Prvi navaja to pravo Unrest (»Und als lang der hertzog auf dem stuell sitzt und leycht, haben die Gradneyker von alter gerechtigkeit und gewalt, was sy wysmad dieweil mügn abmā, das ist das hew ir, wer das nicht von in loset«). Taka pravica ni v nobenem aktu omenjena, morda je res nastala le pravljico, ker so Gradniki imeli koso v grbu.

(Dalje prihodnjič.)

Iz našega slovstva

6.

V 18. stoletju se je socialna konstrukcija med narodi nekoliko spremenila in to na škodo plemstva. Zavladalo je meščanstvo, ki ga je privedla do zmage francoska revolucija leta 1789. Odmev francoske revolucije je bil velik in je v sorazmerno kratkem času zajel vso Evropo. Človeški um je postal prevzet in razni filozofi so prišli na misel, da je možno še tako zamotane probleme rešiti zgolj z razumom. V vseh področjih znanosti se je pričelo uveljavljati novo naziranje in naravno je, da je imela doba velik vpliv tudi na književnost.

Imela pa je nova doba vsekakor veliko koristnih in novih posebnosti predvsem na področju književnosti. Tako so zastopniki nove miselnosti zahtevali razen verskih in nabožnih knjig še obravnavo drugih posvetnih panog, predvsem šolstva, gospodarstva, zdravstva itd. Zahtevali so uvedbo splošnega ljudskega jezika v šolo in pisemsko občejevanje.

Doba literarnega preporoda je dala našemu narodu obilo bogatih sadov, predvsem pa je ustvarila naši književnosti pogoje za doseglo kulturne ravni ostalih evropskih narodov.

*

Med začetniki slovenskega literarnega preporoda je o. Marko Pohlín (1735 — 1801), ki je izdal skupno 23 različnih del, dočim jih je ostalo 12 še v rokopisu.

Pohlín je bil rojen v Ljubljani, šolo je obiskoval v Novem mestu in Ljubljani, nakar je stopil v red bosonogih avguštincev. Večji del je živel na Dunaju, le med leti 1763 — 1775 in med 1781 — 1784 je bil v Ljubljani. Pohlín je bil zaveden Slovenec, poznal pa je tudi druge slovanske narode, predvsem Čeha, s katerimi je imel največ stikov. Kot duhovnik je hotel predvsem delovati za širjenje Kristusovega nauka, posebno še, ko se je do dobra spoznal z književnostjo krščanske verske obnove. Izdal je »Molitvene bukvice« in »Svete postne evanجيلje« ter vrsto drugih knjig verske vsebine.

Pohlínovo delo pa nima svojega težišča v verskih spisih. Veliko važnejši kot pisec verskih knjig je za nas kot poučni pisatelj. Predvsem je značilna za njegovo miselnost njegova prva knjiga »Abecedika« (1765) in pa prva slovenska računica »Bukvice za rajtengo« (1781), kakor tudi knjiga z naslovom »Kmetom za potrebo inu pomoč« (1789). Za literarni prerod je važna njegova »Kraynska Grammatika« (1768). Sestavljena je popolnoma v duhu nove dobe, s katero je bil Pohlín prepojen do zadnjega kotička svojega mišljenja. Predvsem je mislil, da sme kot slovničar jezik samovoljno oblikovati in mu dajati prisiljena pravila. Na književni jezik prejšnjih piscev se ni veliko oziral, temveč je pisal fonetično ljubljansko. Uvedel je tudi nekaj črkopisnih novosti, katerim se je pa večina zoperstavila, vsekakor pa je obveljalo nekaj njegovih slovničnih novosti. Izredno važen za tisto dobo je uvod h knjigi, ki ga je Pohlín napisal v živem narodnem duhu. V njem povdarja medsebojno zvezo slovenskih narodov in zahteva v šolah učenje slovenščine in to na račun nemščine. Leta 1781. je izdal slovar z naslovom »Tu malu besediše treh jezikov« (slovensko-nemško-latinski slovar). Naš besedni zaklad je povečal predvsem s sprejemom nekaterih hrvatskih in čeških besed. Značilno zanj je tudi, da je mislil na slovensko umetno pesništvo, čeprav sam ni bil pesnik (»Adjumentum Poëseos Carniolicae« — nekaj priročnik za pesmi, ki je obsegal nekaj zgledov in teorije pesništva). Zgodovinsko važna je njegova knjiga, ki je pisana v latinici in je izšla na Dunaju (1803) ter v Ljubljani (1862) »Bibliotheca Carniolicae«. V njej našteva vse pisatelje, ki so v zvezi s Kranjsko.

*

Pod Pohlínovim vplivom so se pojavile tudi naše prve posvetne pesmi, sicer skromne po vsebini in obliki, a bile so le. Prvi, ki se jim je z vso ljubeznijo posvetil, je bil Pohlínov redovni sobrat o. Damascen Dev (1732 — 1786) iz Trbiča. Izdal je prvi slovenski pesniški zbornik, ki je izšel trikrat, četrti zvezek pa je ostal v rokopisu (1779, 1780, 1781). Naslov zbornika je bil »Pisanice od lepih umetnosti« in je obsegal različne pri-

godnice, ljubljanske pesmi in basni ter celo sestavke. Razen pesmi so »Pisanice« prinesle tudi prvi slovenski operetni libreto »Belin«, ki jo je Dev priredil po vzgledu nekega italijanskega pesnika. Libreto je bil pozneje tudi uglasben.

Med sodelavci »Pisanic« je najpomembnejši frančiškan Valentin Vodnik s svojo pesmijo »Zadovoljni Kranjec«, Pohlín, župnik Mihelič, jezuit Naglič ter sodnik Janez Edling.

*

Do dobe literarnega preporoda so na Slovenskem delovali največ pisci osrednje slovenske dežele — Kranjske, pozneje pa so se pričele prebujati tudi obrobne pokrajine, med njimi najprej Koroška.

Početak takoimenovane pokrajinske književnosti na Koroškem je bil jezuit Ožbalt Gutsman (1727 — 1790) iz Grabštajna, ki je leta 1770 izdal zbirko 15 pridig pod naslovom »Kristjanske resnice«. V svojem delu je odklonil Pohlínove jezikovne novotarje in je v nasprotju s kranjskimi pisatelji zastopal pravo in širše vseslovensko stališče. Sedem let za tem je izdal »Windische Sprachlehre«, ki je naša prva dobra slovnica. Gutsman je prvi pravilno sestavil šest sklonov. Izdal je tudi »Deutsch-windisches Wörterbuch« in je s tem izdal prvi res uporabni slovar. Obilo besed je dobil iz rožanskega in podjunskega besednega zaklada. To je bil edini in pravilni način požlahtnenja slovenskega jezika, ki ga je bilo treba izvesti pred združitvijo vseh slovenskih narečij v enotni književni jezik. Vse Gutsmanove knjige so izšle v Celovcu, ki je na ta način postal za poldrugo stoletje drugo središče književnega ustvarjanja našega naroda.

*

V tej dobi se je pričela prebujati tudi sosednja Štajerska, kjer se je oglasil Jožef Hasl (jezuit, 1733 — 1804). Leta 1770. je izdal »Sveti post« — premišljevanja za postne dneve. Tudi on je nasprotoval Pohlínovim novotarjem in nam je ohranil mnogo starih in zanimivih besed.

(Dalje prihodnjič.)

Pisana poljana

Ivo Vuk:

NI POTREBEN!

Cunje so bile na njem, ko je stopil v mojo sobo. Zunaj je škripalo od mraza.

»Kaj želite?»

Bil je v zadregi. V grlu ga je držalo, ko je rekel: »Pomoči bi rad. Podpore.«

»Kdo ste?»

»Delavec. V gramozni jami delam. Na akord, na meter. Ali sedaj je zmrzlo in ne delamo.«

»Kje pa stanujete?»

»V jami, v baraki.«

»V tisti, ki je kakor pasja hišica?»

»Podstavek je iz cementa«, se je opravičeval, »in stanovanje je zastoj.«

»Pa ni mrzlo v tisti luknji?»

Počasi je dvignil ramena, kakor da hoče nekaj vreči z njih.

»Koliko pa zaslužite na dan?»

»Zaslužek ni enak... O, ko bi bil enak, bi vsaj vedel, koliko zaslužim. A tisti, ki ima jamo v zakupu, mi plača, kakor se mu zdi. Po 200 kron na teden; včasih, a le redko in le poleti tudi 400 kron. Pa še to le tedaj, ko se gramoz in pesek izvaža. O, ko bi mi plačal to, kar naredim bi šlo. Imel bi na teden do 800 kron. A tako...«

»Kaj pa, če se ne izvaža?»

»Nič.«

»Kako pa živite potem?»

Zopet je zmajal z rameni počasi, težko. »Daje mi predujme. Tako po 50 kron po 100 kron na teden.«

Opazoval sem njegove koščene roke. Dva prsta na desnici sta bila odrezana pri prvem členku, mali pa je manjkal.

»Ali ste invalid?»

Pogledal je na roke.

»V tovarni mi jih je odtrgalo. A to ni nič. Radi tega bi lahko delal tudi težka dela. Toda imam kilo. To me ovira.«

»Ste jo tudi dobili v tovarni?»

»Tudi.«

»So vam plačali odškodnino?»

»Odpeljali so me v bolnišnico in mi vrnili knjižico.«

»Potem ste se pa lotili gramozja in peska?»

»Potem sem se pa lotil gramozja in peska.«

Otrpelost je bila v njegovem glasu, kakor pri človeku, obsojenem na smrt.

»Pa vendar... Pritožili bi se in zahtevali, naj vam vaše delo takoj izplačajo, a ne šele, ko izvažajo.«

Grenko se je nasmehnil.

»Gospod, stanovanje imam prosto. Pa mi vzamejo še to. Kam pa naj potem grem z ženo in otroki?»

Obup je bilo slišati iz njegovih besed.

»Ste oženjeni?»

Tedaj sem naenkrat začutil vso težo, ki je ležala na tem človeku v cunjah.

»Saj to je, kar me je gnalo, da sem prišel prositi«, je rekel, kakor bi vzkliknil v opravičilo. »Žena mi je povila dvojčke.«

»Dvojčke?»

Udarilo me je. Na mah se mi je zdelo, da vidim drobni, nežni telesi dveh detet, ki ležita v mrzli sobi in ju zebe. Komaj porojeni človeški bitji in že je krivica položila nanju svoje kremplje in ju muči.

»Pa sta zdrava?»

Drugega nisem mogel vprašati v grozi, ki me je bila objela.

»Sedaj sta zdrava«, je rekel. »Ali vse skupaj mi umre, ker nimam s čim kuriti. V gozd hodim in suho vejčje nosim. To se pa strašno kadi. Bojim se, da se vsi zadušimo.«

»Kaj pa gospodar?»

»Prosil sem ga, pa pravi, da sedaj nima denarja.«

»Razbojnik!«, je kričalo v meni. »Dvojni, trojni, četverni razbojnik. Na tplem sedi in nima denarja. Pije vino in mu je dobro, a tam v baraki pa zmrzuje dve nežni, komaj porojeni bitji in mati ju doji lačna in premrla.«

Nisem strpel. Moram videti to na lastne oči, ker je skoraj neverjetno, kar mi je naslikal človek. Morda je vse to le bajka, pravljica.

»Z vami pojdem! Ali smem?»

*

Ni bila bajka, ni bila pravljica, kar sem videl. Še strašnejša resnica je bila, nego mi jo je naslikal. Zakaj to, kar sem videl, me preganja v spanju in mi greni zalogaj pri kosilu in večerji.

Naj vam povem: majhna sobica z enim oknom. Samo štiri kvadratne metre ima. Železna, zarjavela peč v kotu. Na njej kuhajo, ako je kaj kuhati, od nje se grejejo, ako je s čim greti. Miza je zbita iz desk, stolov ni. Postelja je kakor postelje v policijskih zaporih. Namesto slamnjače — da ne omenjam žimnice, ki je ni — so deske. Na njej leži žena, mati dvojčkov, odeta s starim ponošenim plaščem. V sobi je mrzlo, da se vidi sapa, ki jo izdihava. Na mizi stoji zabojček, kakor ga imajo

trgovci z makaroni. V tem zabojčku ležita drug poleg drugega, zavita v nekakšne cunje, v raztrgana krila, otročička in spita. Nosek je rdeč, ličeca bleda, najbrže od mraza.

»Koliko sta stara?»

»Danes je trinajst dni«, je odgovoril.

Ozrl sem se po njem, po očetu, ki je stal in nalahko drgetal.

»Vas zebe?»

»Ne bo nič hudega«, je rekel.

»Ali nimate zimske suknje?»

»Pokril sem z njo otročička«, je zakašljal.

In res sem videl, da sta poleg cunj iz starih kril še pokrita z nekako suknji podobno cunjjo.

Oče je dal vse, da bi obvaroval svoja otročička mraza, sam pa trpi zimo.

Razgledal sem se po sobi. Ne zato, da bi videl, kakšna je, to sem videl že na prvi pogled, ampak zato, da bi se zbral in zadušil tisto, kar mi je kipel v prsih. V kotu

sem zagledal zmečkan papir. Stopil sem in ga pobral, tudi le tako, da pridobim časa.

»To je od javne pomoči«, je pojasnil.

»So vam kaj dali?»

»Nisem potreben, so dejali.«

Zravnal sem papir in čital:

»Prosilec se obvešča, da se mu zaprošena podpora ne more podeliti, ker je ni potreben.«

Gledal sem v papir in v zmečkane gube. Videl sem v njih vso zaničevalno jezo izkoriščenega človeka, nad zasmehom tistih napisanih besed. In zopet se mi je pred očmi pojavila druga slika: Šumeča ulica, kožuhi, tople suknje in lepo oblečeni ljudje. Gostilne in kavarne, gledališča in bari in vse, vse...

In ta ulica sodi in piše:

»... ker ni potreben.«

*

Ko sem odhajal, je iz bližnje gostilne nesla dekla v loncu juho in košček kruha. Skrbno je imela zavito, da ne bi nikdo videl.

To, kar je bilo v loncu in tisti košček kruha je bilo njeno od ust pritrpano, da bi imela mati dvojčkov kosilo in večerjo.

Kdaj sem se vrnil v mesto, ne vem. Zavedel sem se, ko me je objel šum in smeh in čebljanje brezskrbnih, v lepe obleke in kožuhe oblečenih...

Zakaj je v aprilu nestanovitno vreme

Naš Peter je bil nagajivček. Nagajal je, kjer je le mogel, suval se, kričal in se lovil. Nobeno drevo mu ni bilo previsoko, da bi nanj ne splezal, noben jarek preširok, noben potok preglobok in nobeno dejanje preneumno. Njegova dobra mati se je sicer mučila z njim, ali vzlic temu je bilo v šoli postavljala vse na glavo. Ako ga je kdo karal, je bil njegov obraz ves nakremžen od smeha, češ, kaj morem za to, če me ljubi Bog ni ustvaril boljšega.

Ljudje so pa našega Petra imeli radi. Res, da je bil neugnan v svoji nagajivosti, ali srca je bil dobrega. Zato ni čudno, da se je zasmilil vsej sosesčini, ko je nenadoma zbolel. Vedeli so, kaj pomeni za živega Petra priklenitev na posteljo: minulo je potepanje in divjanje. Peter je ležal ves strt od velike vročine, njegova lica so žarela, čelo se je znojilo. Dvakrat na dan je hodil k Petru vaški zdravnik, oba-krat navadno zmajal z glavo in namršil obrvi. Na zdravnikovem obrazu se je videlo, da Petrovo življenje pojema.

Nekako ob istem času se je v nebesih sklanjal sv. Peter čez veliko knjigo, kjer

so vpisani vsi naši otroci. Poleg sv. Petra je gledal v knjigo tudi lep, resen in v čr- nino oblečen angel. »Sveti Peter«, pravi angel smrti, »danes ponoči moram po nagajivega Petra. Naj ga li prinesem v nebo ali naj ga vržem v pekel?»

Dobri sv. Peter je zmajal s svojo kodro- laso glavo: »Težko se odločim! Tu v knji- gi je zapisano, da Peter uganja le neum- nosti. Srca je dobrega, pomaga rad reve- žem, ne trpinči živali, spoštuje svojo ma- ter. Poleg tega pa nosi tudi moje ime. Spregledati mu moram malce, poklič ga v nebo.«

»Dobro«, pravi krilatec smrti, »grem ponj.« Razpel je svoja krila in odletel na zemljo.

Tako se je zgodilo, da je bil naš Peter še isto noč v nebesih. Spočetka je mislil, da sanja. Vročina je ponehala, bolečine so izginile. Stal je onemel sredi zelene nebe- ške trate, kjer so ga angelci veselo spre- jeli v svojo sredo.

Od nekoč se je pojavil sv. Peter. Pod pazduho je nosil lepa, snežnoba krilca. Podaril jih je našemu Petru rekoč: »Peter,

Kako vidi pes svojega gospodarja

Nikoli ne bom pozabil onega dne, ko sem dobil gospodarja. Bil sem še zelo mlad. Napravil je na me velik in smešen vtis, tako da sem moral takoj vse napisati.

Kar imenuje moj gospodar roke, sta dva kosa surovega mesa, katerih mi ni dovo- ljeno žvečiti. Roke se končujejo v giblji- vih kosteh, ki imajo poseben, a ne nepri- jeten duh. Če jih ližem, me potrepja in reče: »Dobri kuža«, ker ga nisem ugriznil. Njegov glas je zelo čuden in lajati sploh ne zna. Gleda skozi četrto oči, dvojce od njih lahko sname in jih očisti z istim ko- som blaga, ki ga uporablja za nos. Nje- gov nos je smešno ozek in na cesti gre mimo najbolj privlačnih trgovin z živili, ker jih ne more tako dobro zavohati ka- kor jaz. Njegova ušesa so pritrjena ob straneh glave in so vse preje kakor po- polna, kajti čisto nepremična so in z nji- mi ne more migati navzgor in navzdol za izražanje čustev.

Vsi ti deli skupaj sestavljajo obraz. Barva je nekako bela ali rumena in čisto postane umazana, čeprav jo mora stal- no umivati. Na obrazu in vratu mojega go- spodarja raste dlaka, ki jo mora vsako ju- tro obriti. Pri tem je pogosto zelo slabe volje in njegov obraz je ves krvav. Zen- skam se ni treba bati, zato pa morajo svoj obraz večkrat na dan poslikati.

Telo je pritrjeno h glavi z vratom. Na štirih vogalih telesa so roke in noge, ka- tere se gibljejo v vse smeri. Vse to pa drži skupaj koža, ki ima ob straneh v red- nih presledkih odprtine za drobiž, listke, ključe in še celo vrsto reči, katerih je pre- več, da bi jih mogel vse navesti.

Vedno se čudim, kako moj gospodar na- pravi, da se drži pokonci, ne da bi padel. Na vseh štirih, kakor jaz, ne zna teči. Ka- dar je kje zunaj, si kmalu zopet želi do- mov in v tem njegova žena vedno z njim soglaša, kajti zelo srečno živita in ljubita svoj dom.

»Dom« je v bivališču, ki se imenuje hiša, to je vrsta sob, ki vodijo ena v drugo ali pa ven. Ko sem bil še majhen mladiček, so me učili, da moram svoj dom vedno ze- lo čuvati, sicer bo moj gospodar hud name.

Zvečer ležim pred ognjem v najvažnejši sobi. Potem vstopi moj gospodar in posveti

večer temu, kar imenuje »moje delo«. To je nekaj zelo čudnega, kar nikoli nisem mogel prav razumeti.

Najprej globoko vzdihne, potem sede v največji stol, ki je v sobi in se obda s celo množino papirja. Nato vzame v roko en tak list in ga celo minuto gleda, a ga položi zopet stran in vzame kos lesa. V en konec potisne nekaj rjavega iz usnjene vrečice, drug konec pa vtakne v usta in potem prižge ogenj pri večjem koncu in takoj se pojavi mnogo dima in strahovit smrad se razširi po sobi. To napravi neko- likokrat, predno zopet začne gledati liste. Toda že v petih minutah je zopet pokonci. Tokrat plane k steni in vzame iz nje ste- klenico z rjavo tekočino, ki jo natoči v ko- zarec in hitro izpije. Potem zopet sede in čeprav ga proseče gledam, samo zamrmra: »To ni za tebe«. Čez nekaj časa pa ugo- tovi, da lažje dela, če obenem spi, zato se dvignem in grem v sobo, kjer dela mo- ja gospodarica.

Ta soba je na zadnji strani hiše in se imenuje kuhinja. Pogosto je polna dima in vonja po prismojenem, vendar pa mi je tu še najbolj všeč. Moja gospodarica večkrat reče: »Ali naj vržem: proč, ali bi morda ti hotel?« Sedaj načelno nikoli ničesar ne za- vržem, kajti nekoč, ko neke stvari nisem hotel jesti, jo je takoj dala v vedro, na- menjeno tistim neumnim kokošim, ki žive na zadnjem koncu vrta. To se nikoli več ne bo zgodilo. Moja gospodarica dela vsak dan isto, imenuje se kuhanje in obstoja v tem, da se predela prvotna oblika hrane, tako, da je potem nihče ne more več pre- poznati. Jaz bi se poslužil tudi surovega mesa, vendar pa nikoli nimam prilike, ker je vedno skrito v cmokih ali juhi, ali pa zaklenjeno v shrambi.

Kljub vsem tem čudnim okoliščinam ze- lo uživam življenje, kajti zanimivo je in polno nenavadnih pripetljajev, katere si pridno zapisujem. Ne vem, če jih bom zo- pet priobčil, ker sem zelo zaposlen in je treba precej časa, predno zberem svoje misli in jih napišem. Toda potrulil se bom, posebno ko bo prišlo poletje.

(Prevod iz angleščine.)

O. Sejavec

Dan

Glej, dan žari, kot božje lice sije in kot nebeška struna ptič brni, kot božja ustnica log roso pije, zeleni gaj kot božji plašč šumi; studenec kot srce utriplje, bije, kot živa žila potok se peni in vetra val je kakor božji dih, čimbolj je čist, sladak, tembolj je tih. Srce, odpri široko duri svoje, da te napolni čista sončna luč, razveži jezik, da ti spet zapoje, od skrite izbice poišči ključ in sprejmi vseh lepot in čarov roje, zavriskaj in zapoj iz polnih pljuč in daj, da te stvari sijoči krog zagrne vase blaženo kot Bog! —

zdaj si naš, uvrstil sem te med angelčke, ali vedi, da mora biti odslej konec tvojim nagajivostim in neumnostim». —

»Seveda, stric Peter«, obljubi novopeče- ni angelček. Njegove oči so se pri tem kaj čudno bliskale in smeh mu je silil z lic.

In res! Naš Peter se je v nebesih kaj kmalu udomačil, da celo preveč udomačil. Kar je uganjal na zemlji, je nadaljeval v nebesih. Angelčkom, ki so se pripravljali na nebeški koncert, je zamenjal note, v ne- beški kuhinji je vse pretaknil in pojedel vso smetano, celo sv. Petru je skril očala. Povsod je vtikal svoj nos. Končno je iz- taknil neka vrata, kjer se je blestel napis: »Nebeška vremenska tvornica. Vstop pre- povedan.« Ta prepoved je bila za našega Petra vzrok, da je vstopil v tvornico. Pe- tru so se usta odprla od začudenja. Tu so bili kotli, stroji, vzvodi, kazala, daljnogle- di, barometri, termometri in ure. Med vse- mi temi napravami so hiteli angelčki s svojim delom. Sklanjali so se nad stroji, ogledovali in navijali ure, zabeleževali si razna števila, vrteli, dvigali in uravnavali razne vzvode. Pred Petra se je postavil angel resnega obraza in ga vprašal: »Kaj hočeš, koga iščeš tu?»

Peter, prisotnega duha, lažniv in spre- ten, pravi: »Sv. Peter me je poslal sem- kaj. Kliče vas v nujni zadevi. Čaka vas v devetih nebesih, kjer posluša nebeški kon- cert svojih krilatec. Hitite, je zelo važ- no!«

Angeli, kovači vremena, so odleteli v deveto nebo, ki ni prav tako blizu. Peter je zapahnil vrata. Tako. Zdaj je lahko v miru pregledal to vremensko kovačijo.

Ko si je po vremenski tvornici napasel svojo radovednost, je prešel na dejanja. Zagrabil je za ročico stroja in jo potisnil proti napisu »dež«. Nato je skočil k oknu in zvedavo pogledal skozi. Glej, iz obla- kov se je vlił na zemljo gost dež. Peter je užival in skakal od zadovoljstva. Ponovno je zagrabil za ročico in jo potisnil na »son- ce«. Oblaki so se razpršili in sonce se je vsulo s svojimi žarkii na zemljo. Da bi se do dobra prepričal, ali se res da s temi stroji uravnati vreme na zemlji, je še en- krat potisnil ročico na »dež«. Nenadoma je začelo na zemljo deževati. Peter je vriskal od začudenja. Nič ga ni več zadrževalo. Vremenski stroj je bil v polnem delu. Pe- ter je suval ročico sem ter tja, enkrat na »sonce«, drugič na »sneg«, potem zopet na »točo«, »nevihto« in »mavrico«. Vreme se je sproti ob vsakem premiku ročice iz- preminjalo.

Namah je odprl vrata tvornice sam sv. Peter: »Ti kajon ti nemarni, te bom že naučil reda! Ta je pa lepa! Zate ni pro- stora več v nebesih! Nadangel Gabrijel, stoji semkaj in odnesi tega nagajivca v pekel!«

Nadangel Gabrijel je zgrabil našega Pe- tra ter ga odnesel. Nobeno otepanje ni po- magalo, nadangel ga je trdno držal. Ven- dar se mu je fant smilil. Zato ga ni odne- sel v pekel, pač pa ga je mehko položil v njegovo posteljo poleg mamice.

Mati, ki je bila od prebedenih noči za- spala ob postelji svojega Petra, ni bila opazila, da je Petrova duša odletela v ne- bo ter se tudi ponovno vrnila.

Drugače dne, ko se je zdanilo, se je naš Peter prebudil svež in čil. Prepričan je bil, da je bila njegova bolezen le sanje, da je bilo njegovo nebeško bivanje le privid v sanjah. Sklenil je, pobiljšati se. In ker je obljubo zvesto izpolnjeval, upam, da mu je sv. Peter tudi odpustil.

Medtem je imel sv. Peter druge skrbi. Sklical je vse anđele na posvet: »Ako iz- vedite ljudje na zemlji, da se je v našo vre- mensko tvornico vtihotapil nek nepridi- prav ter nam tam napravil tak nered, da je naenkrat sijalo sonce, padal dež, sneg in toča, potem smo za večne čase osramoče- ni. Sedaj smo v aprilu. Torej, vsako leto naj bo v aprilu nestanovitno vreme, da bo- do ljudje na zemlji mislili, da mora v apr- lu tako biti. Zapomni si to! Da mi dru- go leto ne pozabite na to zapoved! V apr- lu naj bo vedno vihravo, nestanovitno vr- me!«

Vidite, naši vremenski kovači še danes strogo izpolnjujejo zapoved sv. Petra.

MAGNETNA MINA

En teden po napovedi vojne s strani Anglije in Francije Nemčiji se je pojavilo prvo nemško tajno orožje. Po 10. septembru 1939 se je potopila cela vrsta ladij okrog Velike Britanije, verjetno zaradi neke mine, ki se je razlikovala od prejšnjih, ki so se razletele šele, če so ladje ob nje trčile. Počasí so prihajala prva poročila. Vedno bolj jasno je bilo, da so te mine polagale nemške podmornice. Nenadoma pa so postajale izgube ladij neverjetno visoke. Mnogo ladij se je potopilo v obalnih vodah, ki so bile tako plitke, da tam podmornice niso mogle delovati. Tako so prišli do sklepa, da so morala te mine polagati vodna letala, ki so se spuščala na gladino.

Osojbe, ki je zaznamovalo na pomorskih kartah točke, kjer so se ladje potopile, je prišlo do prepričanja, da mora to biti res peklenski stroj, katerega so polagala vodna letala, ker so se nesreče dagajale vedno na glavnih pomorskih linijah in ob ustju velikih tokov. Dve holandski ladji sta se potopili v Rokavu, pet angleških ladij je zletelo v zrak v ustju Temze, norveška petrolejska ladja je izginila ob Vzhodni obali. Spisek potopljenih ladij je strahovito rasel. Angleški iskaleci min niso imeli sredstev, da bi se borili proti temu orožju.

V noči na 21. november so opazovali nemška letala, ki so spuščala nad tremi velikimi rečnimi ustji velike predmete s padali. Prihodnjega dne je v tem področju raztrgalo več velikih ladij. Glavni stan admiralitete je takoj odredil, da to področje zaprejo za plovbo. Tedanji prvi lord admiralitete, Churchill, je sklical celo vrsto posvetovanj, pri katerih so sklenili, da se za vsako ceno polastijo enega teh tajinstvenih vojnih sredstev.

22. novembra zvečer je stalo tisoče mož vzdolž severovzhodne obale Anglije na straži. Iz Londona so dobili poseben nalog, da morajo biti pripravljeni in javiti takoj najmanjšo malenkost, ki je v zvezi s tajinstvenimi padali. Tisoče oči je gledalo proti nebu, tisoče ušes je napeto čakalo na nenakomerno brnenje motorjev Heinkel-letal povsod, na patrolnih ladjah, pri radijskih prisluškovalnih postajah, pri protiletalskih topovih in na opazovalnicah.

V Shoeburyness-u, v bližini Southend-a, je stalo več vojakov na straži. Radijske prisluškevalne postaje so že ugotovile eno sovražno letalo, ki se je bližalo obali.

Vojaki so skozi šum valov le zaslišali lahno brnenje Heinkel-letala. Za trenutek so videli letalo, ki je takoj zopet izginilo za oblaki — a popreje je odvrlo svoj tajinstveni tovor. Jasno od temnega ozadja se je odrtavalo svetlo padalo.

Ko je poveljnik teh vojakov zvedel za ta dogodek, je takoj obvestil admiraliteto. Skupina višjih mornariških častnikov, ki je to noč napeto čakala na poročila, je hitro razprostrla na mizi zemljevid. Eden od njih je pogledal na uro in dejal: »Ob štirih je oseka. Z nekaj sreče si nato lahko ogledamo to mino.«

Kapetan korvete John G. D. Oury, tehnik posebnega oddelka za mine in torpeda, ki je bil na ladji »Vernon«, je bil to noč istotako v pripravnosti pri admiraliteti. Nekaj minut po sprejemu vesti iz Shoeburynessa je hitel v avtomobilu skozi London proti Southend-u. V njegovem spremstvu je bil neki drugi častnik ladje »Vernon«, korvetni kapetan R. Lewis, čigar ime bo istotako zapisano v zgodovini angleške mornarice. Istočasno so preko telefona zapovedali »Vernon« v Portsmouthu, da pošlje takoj na pot v Shoeburyness moštvo in naprave, ki so za tak slučaj potrebne.

V Southendu sta dobila oba častnika še enega častnika glavnega stana in posebnega fotografa. Oddelek vojakov s svetilkami in vrvmi pod poveljstvom mornariškega častnika, ki je poveljeval poizkusni postaji Shoeburyness-u, je bila pripravljena, da gre po tajinstveno sovražnikovo vojno orožje.

Oseka je nastopila. Ob štirih zjutraj je dosegla voda svoje najnižje stanje.

Ouvry je opozoril navzoče na možnost, da je to lahko mina, katera se sproži elektromagnetnim potom. Nato so možje oddali vse, kar so imeli kovinastega pri sebi, denar, ključje, vžigalnike, škatle za cigarete itd. onim, ki so ostali na obali in opazovali. Potem so šli na pot.

Končno se je pojavil slabotno osvetljen od žepnih svetilk, velik, temnosvetleč predmet. tajinstvena mina. Oba častnika sta se ji približala. Napravila sta nekaj zapisov, vzela mere in od nekaterih mest celo odise, da lahko napravijo posebne ključje za odpiranje te mine.

Pripravili pri umetni luči fotografirski posnetke od vseh strani. Končno so mino skrbno pritrčili z vrvmi na lesenih kolih, katere so zabili v pesek.

Na poti nazaj k obali, ko je zopet nastopila plima, so našli tudi padalo, s katerim

je letalo spustilo mino. Tudi padalo so vlovili in vzeli s seboj.

Fotografije so takoj razvili in poslali skupno z začasnim poročilom, ki je vsebovalo vse, kar se je dalo zaenkrat reči o novem tajnem orožju, admiraliteti s posebnim slom. Zjutraj je voda ponovno preplavila mino, ali v poizkusni postaji so že delali poseben nekovinast ključ, s katerim so upali odpreti mino. Okolnost, da je nek nemški letalec vrzel mino v plitko vodo, in sicer ravno pred eno najboljšo opremljeno poizkusno postajo Velike Britanije, spada k odločujočim srečnim naključjem te vojne in je podobna naključju, da je ravno ob izpraznitvi Dunquerque-a bila vodna gladina gladka kot olje.

Ko je kmalu po poldnevu zopet nastopila oseka, so bili naenkrat iznenadeni: iz vode sta se pojavili nenadoma dve mini oddaljeni samo par sto met. druga od druge. Po takojšnji preiskavi druge mine so sklenili, da nadaljujejo z delom na prvi mini, ki je bila že pritrjena in razen tega manj poškodovana kakor pa prva.

Kmalu po 12 uri in 30 minut sta se oba častnika Ouvry in Baldwin zopet bližala mini. Vsi drugi, razen kapetana Lewisa in Vearncombe-a, so morali ostati na obali. Za sipinami so ležali vojaki z vlačilci in žerjavom, da prepeljejo mino k poizkusni postaji.

Z največjo opreznostjo je odvil kapetan Ouvry aluminijasto zaklopko, pogledal v notranjost in videl dva naboja razstreliva v obliki ploške ter ju vzel ven. Lega naboja razstreliva je pokazala, da vsebuje zaklopko, katero je odstranil. vžigalnik. Sedaj je bilo treba mino obrniti, da bi lahko preiskal mino od spodaj. Odstranil je dve plošči na trupu in pokazal se je votel prostor. V njem je bila sumljiva naprava.

Kako seme zori in klije

Zdi se mi, da ne bo prav nič napačno, če si ogledamo zorenje semena; proces se odigrava skrit našim očem, pa je zanimiv.

V zamatkovni vrečki semenske zasnove je več stanic, od katerih da ena, ko je po enem jedru pelodnega mešička oplojena, kalček, to je osnovo za bodočo rastlino. Kalček, oziroma zametek kalčka raste in se razvija na račun hranila stanice, ki je bila oplojena in jo imenujemo jajčico stanice, in dveh stanic, ki oplojeni stanici ali jajčecu odstopita vse, kar imata. Tekom razvoja jajčeca v kalček se na njem razločno razvijajo koreninica, stebelce in lističi, pa tudi eden ali dva lističa, ki imata posebno nalogo, ki jo začneta opravljati, ko seme klije. To sta klična lista. Iz ostalih stanic v zamatkovni vrečki se razvije hranilna snov, iz katere črpa kalček hrano, ki mu daje deloma snovi za rast, to je za zgradbo telesa in delovno silo ali energijo. Seme je zavito v kožico, ki je nastala iz kožice zamatkovne vrečke.

Najčesče obdaja seme še plodnica; seme je v plodu, ki je nastal ali iz plodnične stene ali pa celo iz delov cvetišča, to je tistega dela rastline, na katerem so cvetni listi. V prvem primeru govorimo o pravih, v drugem pa o nepravih plodovih. Plodnična stena pa je včasih sočna, včasih suha. Suha je n. pr. pri žitnih plodičih ali golcih, pri maku, fižolu itd., sočna pa n. pr. pri slivi, breskvi, češnji itd. »Meso«, kot imenujemo sočni ovoj semena, je nastalo v nešteti primerih iz plodnice; koščica je okamenela kožica semenske zasnove, jedro pa je seme, ki ga obdaja tenka kožica zamatkovne vrečke. V njem je hranilna snov in kalček. Pri jablani, hruški, kutini itd. pa je sočni del nastal iz cvetišča, torej iz zgornjega dela cvetnega peclja, v katerem

Kapetan Ouvry jo je z roko odvil in jo vzel ven. V največje iznenadenje navzočih se je izkazalo, da je bil to drug vžigalnik.

Končno so bili vsi zunanji deli odstranjeni od trupa mine, nevarnost je minila. Po nekaj minutah so dvignili mino s pomočjo žerjava na vlačilec, ki jo je prepelejal na suho. Prihodnjega dne je prispela na tovornem avtomobilu v Portsmouth.

*

Toda s tem je bil dobljen šele prvi del bitke. Bili so sicer v posesti tajnega orožja, ali še niso vedeli, kako deluje.

To nalogo so poverili znanstvenemu vodji poizkusne postaje na ladji »Vernon« dr. A. B. Wood-u in njegovim tovarišem oddelka za preiskovanje min.

Wood je pritegnil še dva druga znanstvenika in se z njima zaprl v preiskovalno postajo ter postavil pred njo dve straži. Dvanajst ur pozneje je bila tajnost mine razkrinkana. Njena zunanja stena je bila iz nekovinaste zlitine aluminija, naboj pa je bil iz približno 350 kilogramov razstreliva. Da so jo metali s padali, je imelo za cilj, ublažiti udarec pri padcu, da ostane zelo občutljivi mehanizem njenega vžigalnika nepoškodovan.

Ta mehanizem je bil v bistvu sestavljen iz magnetne igle, katero je izvanredno smiselno sestavljena naprava držala v gotovi legi. Samo če je plula ladja preko mine, se je magnetna igla ganila in s tem vključila električni tok ter na ta način povzročila eksplozijo.

Kot rečeno, tajnost je bila razkrita. A sedaj je prišel odločujoči del bitke, namreč najti protisredstvo.

Odgovor je našel profesor Bernard Haigh, član kralj. mornariške akademije, na sledeči način: »Ker eksplodira mina zaradi magnetskih polj, ki nastanejo okoli jeklenih ladijskih bokov, moramo ladje demagnetizirati tako, da položimo okoli bo-

kov izolirano električno žico, ki nevtralizira magnetično polje.« Sveda je bilo treba še rešiti številna delna vprašanja, kako pritrčiti žico, kako odstraniti mine, jih napraviti neškodljive itd. Za rešitev teh vprašanj je poklical akademija nekatere najslavnejše znanstvenike, med njimi dr. H. Spencer Johnesa, ravnatelja kraljevske opazovalnice.

Medtem pa so prihajala k admiraliteti neprestano poročila, ki so kazala, kako nujno potrebna je rešitev tega vprašanja. Z veliko naglico so namestili na neki poizkusni ladji napravo, katero je predlagal prof. Haigh. Poizkusne vožnje so trajale več ur.

Zvečer istega dne je zvonil telefon v uradu Churchilla: »Rešitev je pravilna«, — je dejal glas na drugi strani — »stvar gre.«

*

En teden pozneje so bile skoro vse ladje angleške trgovske mornarice in celokupno angleško vojno brodovje opremljeno s to zaščitno napravo.

Zopet so konvoji lahko odpluli na morje, pomorska pota so bila zopet odprta, nevarnost magnetne mine je bila premagana. Junija leta 1940. je bila vsaka ladja v obalni službi »degaussirana«, kakor so imenovali ta postopek po Gauss-u, enem največjih preiskovalcev na področju elektromagnetike.

*

Zadnje težko vprašanje, katero je bilo treba rešiti, je bila odstranitev min, katere so metali vedno bolj daleč od nasprotnika. Tudi v tem vprašanju je stal prof. Haigh na čelu preiskovanj vse do svoje smrti.

Pristroj (aparat), katerega je izdelal on in njegovi sodelavci, ki je postal pozneje znan pod imenom »minolovec Greenwich«, je bil precej zapleten in minili so meseci, predno so dosegli uporabne uspehe.

ljena, da je ob določeni uri sprožila petelin samokresa. Na njem je bil pritrjen kresilni kamen, ki je zadel na jeklo in s svojo iskro zanetil netilo, ki je potem prižgalo svečko. Svečka je zagorela in zasvetila v svetilki, ko se je odprl pokrovček. Budilka je zbudila lastnika ure z lučjo.

V 19. stoletju so stopili na mesto mehaničnih netilnikov lažji kemični vžigalniki. Med prvimi okrog leta 1810 je bila puščica s stekleničko koncentrirane žveplene kisline in večjim številom lesenih vžigalic katerih glavnice so bile namočene v mešanici kalijevega klorata, sladkorja in lepila. Če si pomoci vžigalico v žvepleno kislino in jo zopet hitro potegnil ven, se je čisto pripetilo, da so padle kapljice galice na obliko, preproge ali na še neuporabljene vžigalice in s tem povzročile nesrečo. Da prepreči takšne neprijetnosti, je neki Mr. Berry iznašel leta 1824 nov vžigalnik. Bil je sestavljen iz svetilke na špirit, z netilom nad stenjem, tako so vse kapljice padle nazaj v svetilko.

Štiri leta pozneje je Samuel Jones prijavil patent za še bolj varen vžigalnik, takozvane »prometejske vžigalice«. To je bila majhna zapечатena steklena kroglica, v kateri je bila kapljica galice in bila spravljena v papirnate ovoj, ki je bil napojen v raztopini kalijevega klorata, sladkorja in lepila. Poleg tega vžigalnika so prodajali tudi majhne kleščice, s katerimi se je lahko odprlo stekleno kroglico.

Pri elektro-zračni svetilki, katero je Lorenz dal leta 1807 patentirati, so s pomočjo cinka in razredčene žveplene kisline napravili vodik, ki je kot plin uhajal skozi šobo. Smolnato ploskev so obdelali z majhnim krznom in nato prekrili s pločevinasto ploščico, ki je imela ročaj iz stekla. Od te električne naprave so nato vzeli iskro, ki je zanetila vodik. Leta 1823 je profesor Doeberiner iz Jene to napravo še temeljito izboljšal in se pri tem okoristil z dejstvom, da se vodik sam vname, če ga vodimo preko prahu platine.

Nova doba je nastala leta 1827, ko je John Walker, kemik iz Stocktona, iznašel sodobne vžigalice. To so bile lesene palčice, ki so jih pomoci v mešanico kalijevega klorata, žveplenokislega antimona, arabskega lepila in vode. Prižgali so jih tako, da so vtaknili glavico med peščeni papir, ga močno stisnili in potem potegnili vžigalico iz njega.

Odlikovale so se radi svoje sigurnosti, enostavnosti in majhne teže, toda niso jih patentirali.

Potem so sledili »Luzifer-ji« 1.1832-34 z rumenimi fosforatimi glavami, ki pa niso bili priljubljeni, ker so bili zelo vnetljivi in čisto povzročili požare.

Varnostne vžigalice, katere so iznašli leta 1855 in pri katerih uporabljajo rdeči fosfor, izključujejo vsakršno nevarnost požara. Nova spojina fosforja in žvepla zagotavlja od leta 1868 popolno varnost. Leta 1910 pa so uradno prepovedali uporabo rumenega fosforja za proizvodnjo vžigalic. (ACA-PD)

VŽIGALNIKI IN VŽIGALICE

Ko še ni bilo vžigalic in vžigalnikov na bencin, v dneh kresilnega kamna, jekla in kresilnika, ni bilo lahko, posebno pri slabem vremenu, napraviti ogenj. Sodobni vžigalnik brez bencina lahko primerjamo s starim kresilnim vžigalnikom. Pri prvem dobimo boljšo iskro, a zadnji je imel boljše steno — kresilno gobo.

Največja težava pri starem vžigalniku je bila, da je moral ostri rob kresilnega kamna zadeti jeklo tako, da je odlomilo košček jekla, ki je pravočasno moral zadeti na primerno mesto kresilnika, predno se je ohladil. V mrazu je bilo s premrzlimi rokami precej težko napraviti ogenj, pa tudi če je bila goba le malo vlažna, se ni vžigala.

Pričeli so z mehanizacijo celega postopka in ker razen puškarjev ni bilo drugih mehanikov, ki bi bili lahko napravili finejšje mehanizme, je bil prvi mehanični vžigalnik, katerega so napravili okrog leta 1500, podoben puški z zapiranjem na kole-

šček. Majhen košček kresilnega kamna je bil pritrjen na petelin, ki se je dotikal s hrapavim delom jeklenega koleščka, katerega je premikala vzmet. Če se je nanj pritisknilo, se je kolešček hitro obračal in nastala je iskra, ki je prižgala smodnik, ki je zopet zanetil netilo. Ko se je pojavila puška s kamnitim zapiranjem, je nastal samokres na kresilni kamen. Ti nedolžni netilni samokresi so izgledali ravno tako grozeče kakor njih smrtonosni tovariši in so imeli tudi isti mehanizem. Imeli pa so v notranjosti valj iz medenine, v katerega so dali netilo. Če so sprožili samokres, je zanetil smodnik netilo; istočasno se je odprl valj s pomočjo vzmeti in tako je netilo dalje časa tlelo.

Kresilne vžigalnike pa so sestavili tudi z drugimi napravami. Tako je n. pr. začel okrog 18. stoletja napraviti neki Josef Tich na Dunaju budilko, ki je bila spravljena v lepo okrašeni pločevinasti omarici. V njej je bila majhna ura, ki je bila tako naprav-

Za naše gospodarje

Venčani maj

Lepi maj, krasni maj,
Konec zime je sedaj.

Tako pojejo otroci po cvetočih travnikih in livadah, tako prepevajo ptiči po lokah in gajih, tako prepeva kmet po njivah in vrtovih. Vsa narava prepeva, vsa je oživljena, vsa prenovljena in prerojena, vsa je pomlajena, saj je vigred spet v deželi.

Vse se veseli novega življenja, pozabljenosti so skrbi in trdote zime, z novimi upi, z novimi močmi in novim veseljem se vsi oprijemljemo novega dela. Saj narava sama opominja in poziva k temu, ko gradi povsod veličastno stavbo novega življenja.

Trume vernikov se zgrinjajo okoli majniške Kraljice, prinašajo ji cvetje, svoje želje, prošnje in skrbi. Procesije vernikov se vijejo v križevem tednu po poljih in travnikih in prosijo, naj ljube blagoslov in varstvo z neba na mlade setve. Komaj je pričela rast, že napolnjuje skrb kmetovo srce. Zemlji je zaupal seme, z neba prosi blagoslova za uspešno rast, pravilno zorenje in bogato žetev.

Vrtovi dobivajo spet svoj najlepši nakit, iz korenin in semenarastejo kar preko noči najlepše vigradne cvetice in cveto, kakor so cvetele pred 100 in več leti. Tako oznanjajo, da se na svetu vse, kar je lepo, vedno povrača, da je samo to trajno, kar je lepo in dobro in da ima samo to zagotovljeno bodočnost.

Nevidno in neopazno prehaja drobcev zvišenosti prebujenja narave tudi v človekovo dušo, ki pozablja polagoma na težke rane, ki jih zadaja trdota življenja in gre v veselem upanju v poživilnem delu novim časom nasproti.

Še enkrat v maju poskuša navadno mraz svojo moč; to je okrog praznikov »lede-njakov« ali »trojakov«. Ti so od 11. do 14. maja in sicer sv. Mamercij, sv. Pankracij, sv. Servacij in sv. Bonifacij. Znani so zlasti zadnji trije, ki jih ljudstvo tudi naziva »trojake«. Za njimi pa pride 15. maja še sv. Zofija. Ko mine ta čas, mine navadno tudi nevarnost mraza in slane, za praznik sv. Janeza Nepomuka (16. maja) more že fižol brez nevarnosti prikliti iz zemlje. Zato se ta svetnik imenuje tudi »fižolov« Janez. Do tega časa pa je treba posebno skrbeti, da v vrtu mraz mladim zelenjadnim sadikam ne bo škodoval.

Vigred prinese vse polno pomladanskih opravil. Kmečki gospodar mora skrbno gledati, kako bo mogel opraviti vsa dela pravočasno, zlasti še letos, ko je bila dolga zima in je pri vsem tem še veliko pomanjkanje delavcev. Meseca maja morajo biti končane vse vigradne setve.

Splošno letos kaže, da bo sadna letina dobra, nastavek cvetnega popja je zelo lep. Seveda je še mnogo ali skoraj vse odvisno od vremena med cvetjem. Da pa se bodo plodovi mogli pravilno razvijati, morajo drevesne korenine črpati v obilni meri hrano iz zemlje. Slabo razvitim drevesom gnojimo z gnojnico, da ojačamo rast.

Plevel se že bohotno razrašča na vrtu in na njivah. Pravočasno moramo skrbeti, da ne preraste glavnih kulturnih rastlin. Med žitom moramo osat pravočasno iztrebiti, saj se drugače kar na enkrat razvije cvetje in veter raznaša seme po vseh sosednjih njivah.

Meseca maja prične paša ali pa začnemo živino z zeleno krmo krmili v hlevu. Kakor smo sicer mogoče že zelo težko čakali tega dneva, vendar moramo z zelenim krmiljenjem začeti previdno. Ne naenkrat, polagoma navadimo živino na veliko izpremembo v prehrani. Drugače je nevarnost, da zbolijo živina na prebavilih, ne more tako dobro prebavljati in izkoristiti krme, iz-

gublja na teži in si šele počasi zopet opomore.

Sonce se v mesecu maju dviga še vedno višje in višje na nebu, kmalu bo dosegla svojo najvišjo točko.

Dan je dolg dne 1. maja 14 ur 29 minut in naraste do konca meseca za 1 uro, 16 minut. Dan ne narašča več tako hitro kakor meseca marca in aprila. Dne 31. maja je dan dolg 15 ur, 45 minut.

Dne 1. maja vzhaja sonce ob 4. uri 38 minut in zahaja ob 19. uri 7 minut.

Dne 10. maja vzhaja ob 4. uri 23 minut in zahaja ob 19. uri 19 minut.

Dne 20. maja vzhaja ob 4. uri 10 minut in zahaja ob 19. uri 33 minut.

Dne 31. maja vzhaja ob 4. uri 0 minut in zahaja ob 19. uri 45 minut.

Sonce stopi dne 21. maja ob 21. uri 8 minut v nebesno znamenje dvojčkov.

Važne lunine spremembe v mesecu maju so ščip ali polna luna dne 5. maja ob 5. uri 53 minut. Ta dan vzhaja mesec ob 19. uri 41 minut in zahaja ob 4. uri 45 minut. Dne 13. maja ob 9. uri 8 minut je zadnji kra-

jec. Ta dan vzhaja mesec ob 1. uri 42 minut in zahaja ob 10. uri 50 minut. Dne 20. maja ob 14. uri 44 minut je mlaj. Ta dan vzhaja mesec ob 4. uri 6 minut in zahaja ob 19. uri 42 minut. Končno je dne 27. maja ob 5. uri 35 minut prvi krajec. Ta dan vzhaja mesec ob 11. uri 27 minut in zahaja ob 1. uri 18 minut.

Vsi spredaj navedeni časovni podatki so računani po sončnem času. Kdor hoče te podatke vedeti za poletni čas, ki je bil vpeljan 6. aprila, mora prišteti vedno 60 minut.

Po napovedi stoletnega koledarja, katera napoved pa ni zanesljiva, se nam obeta do 20. maja lepo in toplo vreme s kratkimi nevihtami in toplim dežjem. Od 24. do 26. maja napoveduje ta koledar oblačno in hladno vreme.

Vremenski ključ, ki se ravna po luninih spremembah, napoveduje: okrog 5. maja deževno in spremenljivo, okrog 13. maja spremenljivo, okoli 20. maja spremenljivo in okrog 27. maja deževno in spremenljivo vreme. Po teh napovedih nam je torej letos za mesec maj pričakovati malo lepega in sončnega vremena.

Dne 24. in 25. maja je četrti in peti dan po mlaju, to sta dneva, važna za opazovanje vremena za nadaljnja dva ali tri tedne. Stota ura po mlaju, ki naj bi nam napovedala vreme za nadaljnjih 14 dni, je dne 24. maja ob 18. uri 44 minut.

Letos dne 20. maja je popolni sončni mrk, ki pa pri nas ne bo viden. Viden bo ta sončni mrk v Južni Ameriki in v Afriki. Pri nas že dolgo nismo mogli opazovati tega izredno lepega nebesnega pojava in nas ga velika večina najbrž tudi ne bo mogla več opazovati. Prihodnji popolni sončni mrk, ki bo viden tudi v naših krajih, bo namreč šele 11. avgusta leta 1999. Vprašanje je, kdo izmed nas ga bo še lahko opazoval.

Vsa narava je meseca maja polna življenja, rast je tedaj najbolj bujna, od vremena v tem mesecu je v veliki meri odvisna dobra ali slaba letina. Napovedujejo jo pa razni ljudski vremenski pregovori:

Če meseca maja je dosti dežja,
v jeseni bo dosti vsega blaga.

Če veliki traven večerno roso napaja,
bo dosti vina in obilna klaja.

Sončni mrk meseca maja
suh poletje naznanja.

Majev dež — travo deži.
Majev dež — zlato roši.

Moker maj — suh junij.

Rosa v maju blagoslov deli.
Severni veter v maju sušo prinaša.

Topel maj — hladen junij.

Ako maja prepelice prepevajo,
dni deževne naznanjajo.

Čebelni roji v maju
mnogo sena obetajo.

Deževni prvi maj
polni žitnice in kleti.

Ako prvega maja gozd zeleni,
moremo za Jakobovo pričakovati žetve dni.

Ako za trojake dežuje in zmrzuje, hruške
odpadajo.

pred Servacijem naj ne bo poletja,
da po Servaciju zmrzovalo ne bo.

Ako za Urbanovo dežuje,
vsak klas eno zrno izgubi.

Zadruga za naše kmete

V našem listu smo na tem mestu že ponovno opozorili slovenskega kmeta na Koroškem, naj se prav resno in stvarno pripravlja na čase, ki bodo gotovo prišli. Sedanja povojna doba pomeni v gospodarskem življenju za kmeta veliko izjemno stanje. Karkoli se na kmetiji danes pridelja, pa naj bo še tako gospodarsko in tržno malo pomemben pridelek, vse gre v lep denar. Pa ne samo v denar! Med mestnim prebivalstvom so zelo dobro znane takozvane kmečke nakaznice (»Bauernbezugscheine«). Za kos surovega masla, za kos slanine ali za košarico jajčk dobiš marsikaj, česar celo na prave pravcate nakaznice ni več. Tako je danes kmetu razmeroma lahko — če mu seveda takšnih »dragocenosti« kaj preostaja — nabaviti tudi razne potrebščine. Da ne omenjamo sijajnih ugodnosti pri prodaji pridelkov za denar!

Nikakor nismo in nečemo biti med tistimi, ki bi tega iz srca ne privoščili zlasti slovenskemu kmetu, ki je na splošno gospodarsko šibkejši od nemškega. Nasprotno! Prepričani smo celo, da naš kmečki človek vendar enkrat zasluži, da se mu njegovo težko in važno delo boljše izplača! V rednih razmerah se to le malokdaj zgodi. Na splošno se pa delo in trud kmetu med ostalimi pridobitnimi sloji povprečno najslabše poplača, in v kmetijo vložen kapital najslabše obrestuje. Kdo bi potem očital kmečkemu stanu sedanjost boljše konjunkturo! Posebno še, ker je na drugi strani ravno kmet primoran gotov del svojih pridelkov oddati po cenah, ki daleč ne morejo vzdržati ravnotežja s cenami za gospodarske in družinske potrebščine.

Tudi v sedanjih izrednih gospodarskih razmerah torej naš kmet komaj pride na svoj račun. Kaj bo šele, ko bodo začele gospodarske okoliščine postajati redne! Kaj bo začel naš kmet takrat, ko bo na trgu spet dovolj moke, masti, slanine, jajčk...? Da bo ta čas gotovo prišel, je jasno. Svetovni gospodarstveniki ga do-

ločno napovedujejo. Mi smo v »Kroniki« o teh napovedih že tudi poročali. In smo takoj pristavili, naj kmečki stan že sedaj na to misli in se na težke čase gospodarske stiske temeljito pripravlja.

Morda je bilo takrat naše opozorilo glas vpijočega v puščavi. Nič čudnega! Človek je po svoji naravi tak, da neprijetnih stvari nima rad. Tudi gospodarskih ne. Zato mu je kaj ljubo, če o njih čim manj sliši.

Po človeški naravi je to razumljivo in na nek način celo opravičljivo. A pametno ni! V gospodarskih rečeh ne sme govoriti čustvo; tu ne sme imeti mesta lagodno pričakovanje, kako se bo položaj razvijal. V gospodarstvu mora imeti glavno besedo pamet, ki človeku narekuje, kaj mora ukreniti, da jo bo dobro vozil. In kar je pamet spoznala za pravo in pravilno, mora trdna volja do kraja izvršiti. Samo v takem primeru je človek res gospodarsko bitje, ki ocenjuje razne gospodarske činitelje, sklepe in dela zaključke, ter na podlagi storjenih zaključkov uravnava svoje delo.

BREZ ZADRUG NE POJDE!

V časih dobre gospodarske konjunkturo (prospevanja) je posameznemu človeku možno gospodariti individualno. To se pravi: kadar vse lahko zelo dobro prodaš, ti ni treba iskati posebnih produkcijskih panog. Lahko ubiraš svojo pot glede vrste pridelkov. Saj gre itak vse v denar. Tudi nisi prav nič navezan na svoje stanovske in poklicne drugove, ko pridelke prodajaš. Vse to igranje opraviš sam in po svoje.

Taki časi so gotovo lepi za tistega, ki je individualist (človek sam vase zaverovan). Ker so po svoji naravi individualisti skoro vsi kmetje, se v taki dobi skoro vsi prav imenitno počutijo, ne da bi veliko razmišljali o onih ustanovah, ki so ravno pravo nasprotje individualizma: o zadrugah.

(Nadaljevanje na 7. strani.)

14.

V Jerneju je vse vrelo, peklo in žgalo, božalo in hladilo, da ni vedel kam bi s težko glavo. Vstal je oče in odšel, v procesiji so prihajali otroški spomini in zašli. Samo Minca je ostala na sredi njive s solzoveselimi očmi in mu mahala z roko.

Ob štirih se je vzdignil truden in zbit. Klevž ni vstal. Ko je zaslišal, da Jernej odhaja, je hripavo zaklical:

»Zbogom, Jernej in kmalu piši.«

»Zbogom, oče.«

Tokrat ga je samo Neža spremila do praga. Zdelo se ji je, da gre Jernej nekam težko v breg, da gre tako počasi, kakor da se misli zdaj pa zdaj ustaviti.

Ko je zginil, je tiho zajokala in odšla nazaj v hišo. Tako so tekli dnevi spet v pristujenosti kljub vsemu delu in lepemu vremenu. Klevža je pričelo vidno jemati. Kar na kup je lezel. Ni pomagala preslica, ki jo je pričela kuhati Neža, ne baldrijan, ne pelin.

Klevžu se je ustavil tek.

»K zdravniku bi stopil«, je Klevžarica zbegana.

»Zame ga ni treba. Kakor bo božja volja. Če obstanem, bom obstal, če ležem, bom ležal. Čaje mi pa le kuhaj. Dobro mi denejo.«

Koj po mlačvi je Klevž legel. Neža je hotela poklicati zdravnika, toda ni pustil.

»Vse se bo uredilo. Ne bom še umrl. Še vstal bom in hodil. Rožmarina mi kuhaj.«

Kadar je prišlo Jernejevo pismo, je Klevž oživel. Neža ga je morala podložiti z blazinami.

»Zdaj pa beri, Neža. Počasi beri, da bom vsako besedo premislil.«

Ko mu je vsako pismo prebrala po dvakrat, ga mu je morala dati še v roke.

»Lepo piše naš Jernej. Besede postavlja, da še gospod župnik tako ne povedo s prižnice. Da bi se le kmalu vrnil. Včasih se bojim, da ga ne bom čakal.«

Kadar je pismo prišlo, je Klevž cel dan govoril samo o Jerneju.

Jernej sem, Jernej tja, Jernej, Jernej, Jernej.

Za god mu je pisal. Ni se rad pripravil, ker čedno ni znal pisati. Vsa pisma je vselej napisala Neža. To karto pa je hotel napisati sam.

»Neža, očala mi prinesi iz miznice.«

Klevž sedi v postelji in drži karto na Mohorjevem koledarju. Roka ne zna pisati, toda v srcu je toliko.

Ljubi Jernej!

De boš vedu, da vsako uro mislim nate in da nisem pozabu na tvoj god, ti z vsem srcem vošim de bi lubi Bog tebi dav eno veliko srečo tako de bi mogu z njo osrečiti Nežo, Minco in tvojega oča

Matija.

»Ali sem prav napisal, Neža? Preberi.«

Neža nič ne odgovori. Samo oči ima vse solzne.

»Tale najin Jernej!«

Jesen je bila dolgo suha in vetrovna. Še na gore se ni mogel uvesti sneg.

Klevžu se je obrnilo nekoliko na bolje. Stara Ožbovka je nasvetovala, naj pije čaj iz brinjevih jagod. Pa je res kar pomagalo. Ali pa se je Klevžu samo zdelo. Če je bilo sončno popoldne, se je ob palici pridričal še na klop pred hišo in s pordelimi očmi lovil ovinke proti Vrskam.

Po tej cesti bo prišel Jernej s kovčgom. Morda bo na Vrskah zavriskal, da bodo v Grapi koj vedeli, da gre. Okoli božiča se morajo steči dnevi.

Letos se Klevž zime veseli. Če do strehe zapade sneg, ko bo Jernej prišel. Klevžu bo vseeno. Da bo le Jernej spet doma.

Minil je Andrej, ki se je dobro držal. Mrzel sever mu je pomagal. Ambrož je pa opešal. Jug ga je nagnal in je začelo kosmatiti. Dobro, da je snežilo na zmrzlini, sicer bi bila taka čobodra, da se Bogu usmili.

Klevža je pa skrbelo. Trikrat pokajen sneg rad ozimino vzame. Bog daj, da bi do Novega leta skopnel, potlej naj pa nov zapade.

*

Tri dni pred božičem, že pod noč se je znašel Jernej na vratih.

Neža mu je padla kar okoli vratu.

»Da si le prišel, Matija je revež.«

»Sam Bog te je dal, Jernej«, je skoraj vokal Klevž. »Poglej me, kako me je stisnilo, kakor da je ves sneg name padel. Še ob palici težko ležem.«

Jerneju je bilo, kakor da bo zdaj, zdaj zajokal. Misli je, da bo prišel v veselje, je pa takole.

Kar vrge! je kovčeg k peči.

»Pa kaj je, oče? Saj bi vas komaj poznal, če ne bi vedel, da ste vi.«

»Zgrnilo se je name vse, kar se je moglo. Brinjeve jagode so mi nekaj časa pomagale, zdaj so me še te pustile. Kar hiram, Jernej, kar hiram. Pa nič zato, da si le prišel.«

Pozno so legli. Ponoči pa je Klevža zgrabilo. Neža je poklicala Jerneja. Klevž je na pol sedel, na pol ležal v postelji. Z roko je grabil za srce in lovil sapo.

»Ko bi mu dali mrzel obkladek na prsi in na glavo«, se je znašel Jernej.

Neža je koj ubogala. Proti jutru je bolniku odleglo.

»Preveč sem se te zveselil«, se je grenko smehljaj Klevž in se mučil s skodelico mleka. Vse drugo se mu je uprilo.

Ponoči se mu je spet ponovilo. Nazadnje se mu je začelo blesti. Mahal je z roko in pel koledniško:

Eden je ta zadnji bil,
ta je imel črno lice,
pred Jezusa pokleknil,
poljubil mu nožice.

Neža je tako vekala, da je še Jerneja zmedla, ki je menjaval obkladke.

Božič je bil nesrečen. Še Jernej ni bil nič pri volji, čeprav ga je bila Minca tako vesela, da je kanila ponoreti.

Na Stefanovo je prišel zdravnik. Zmignil je z rameni in zapisal zdravila. Pol leta bo težko še, je odkrito povedal Jerneju. Jernej Klevžarici tega ni omenil.

Izpod domače lipe

Ljudsko gibanje v okraju Velikovec

Velikovški okraj je strnjeno slovenska pokrajina. Središče te pokrajine je Velikovec, nemški Völkermarkt. Kdor bere to ime, bo morebiti mislil, da je tukaj, ali je bilo veliko tržišče. Ali stvar ni takšna, tod ni bilo nikoli raznih narodov izven Slovencev, ki prebivajo v okolici in v mestu. Zgodovinarji sodijo, da ima Velikovec svoje ime od nekega sicer nam neznanega viteza Volkota in da bi se mesto pravilno imenovalo Volkmarkt. Tako tudi razlagajo slovensko ime pravilno Volkovec, ne Völkovec, ker to mesto ni bilo kaj velikega, nikoli menda ni imelo čez 1400 prebivalcev. Slovensko ljudstvo govori Volkovec, ne Völkovec. Že pokrajina tukaj ni pripravna za večjo naselbino, pač pa za izborno trdnjavo, ker je prostor, kjer stoji mesto, po naravi zavarovan z dvema globokima jarkoma, z mliniskim grabnom na severu in ricinjskim na jugu. Leta 1588. pa so vsekakor namerali v Velikovec ustanoviti škofijo za Podjunsko dolino, pa je kraj bil le preneznaten in ni bilo najti za škofijo primer- nih dohodkov.

Ljudsko gibanje se razvija tudi v Velikovecu po smeri, ki jo usiljuje ljudem današnja doba. Porodi so v tem letu izredno številni, zgodovina pravi, da je vsakikrat po velikih vojskah tako, da narava hoče nadomestiti človeške žrtve, ki jih je voj- ska zahtevala. Hudo se je namnožilo šte- vilo nezakonskih otrok, izredno raste šte- vilo zakonov, ki se sklepajo po vojni, raz- veseljevo pa se manjša število smrtnih slu- čajev in zlasti se razveseljivo krči števi- lo umrlih otrok. Močno se tudi množijo številke sprevidenja; ko je doba nacizma branila duhovniku pristop do bolnikov, so mu zdaj vrata zopet odprta. Izredno na- rašča število spreobrnitev, pada pa število prebivalcev.

PORODI

Porodov je bilo lani 332, to je 25,5 %. Leta 1930 jih je bilo še 416, to je 29 %. Leta 1931 je bilo porodov še 430, potem pade število pod 400 in se do te številke ne vzpne več. Leta 1943 je bilo porodov še 285, leta 1946. se je zopet dvignilo na 332. V zadnjih desetih letih se je rodilo otrok 3163, ljudi pa je pomrlo 1814. Pri- rastlo je torej 349 ljudi, na leto 35 ali 2,7 %. Pri porodih se moramo vprašati: ali so otroci iz zdravih družin, ali pa so nezakonski? Število nezakonskih otrok je v tem okraju že ves čas v primeri z dru- gim slovenskimi pokrajinami — previsoko. Velikorazredna nemška šola je vle- kla nase otroke iz vse okolice, a za vzga- janje otrok se nemška šola ni zanimala, in v tej šoli ni bilo nobenega protiuteža proti slabemu vplivu mestnih in predmest- nih otrok na kmečke fante in dekleta. Dolga leta je bilo tako, da so se kmečki otroci med poldnevni odmorom potepali brez vsakega nadzorstva po mestu in oko- lici.

Koj po Treh kraljih je Klevž dal poklicati Bregarja. Jernej se je umaknil v hlev, ko ga je videl prihajati in se ni gnil, dokler ni odšel. Neža ga je prišla nekajkrat klicati na prag, pa se ni hotel oglasiti.

Pred Bregarja ne, dokler bo Minca za deklo.

*

Do Svečnice je Klevž spet toliko odleglo, da se je že iz postelje spravil. Jernej je bil tega vesel. Le zdrav- nikove besede so ga strašile: Kadar ga bo znova na- padlo, ga bo stisnilo. Srce je preveč opešano.

Pa kaj bi človek mislil naprej? Jerneja že to boli, da je Minca še zmerom v Kovorju in da se mulci ližejo okoli nje. Saj jih odganja reva, nageljni so samo za Jerneja, toda vseeno, Jernej hoče Minco samo zase.

Klevž je bil že bolj smrti podoben kot staremu Klev- žu. V cerkev ni več mogel, posebno ne ob taki poti. Mu- čiti se ni smel s hojo. Lahko bi se mu na poti kaj na- krenilo.

Jernej ni upal z besedo na dan, čeprav bi rad videl, da bi Klevž povedal do konca, kar je imel. Morda bi oče mislili, da samo to želi, da bi mu prepisali. Ne, naj sami reko, kadar se jim zdi. Morda so se premislili in bi bilo dvakrat napak, ko bi dregnili.

Valentin je bil lep, kar res pomladanski. Klevž je sko- raj cel dan lezel po hiši. Še zvečer ni mogel leči.

»Ti kar pojdi, Neža, midva pa bova še kakšno rekla z Jernejem.«

»Jernej, nocoj se morava zmeniti do konca o tem, kar sva takrat načela.«

»Kakor se vam zdi prav, ata«, se miri Jernej. Zdi se mu, da ga bo vsaka Klevževa beseda približala za korak Minci.

Z očmi Klevž gleda do hiši, kakor da išče prostora, kamor bi se naslonil. Čakal je na ta hip, pa vseskozi trepetal ob misli nanj. Tle zidovi bodo slišali besedo, ki mu jo je vsak dan očitala vest. In Jernej, Premčev sin.

»Jernej, jaz sem tvojega očeta poznal. Na zadnjo uro sem ga videl. Imel je tvoj obraz in tvoje oči.«

Jernej skoraj plane izza mize.

»Nazaj sedi, Jernej. Saj bom vse povedal. Do pike natančno.«

V letih 1930 do 1946 je nezakonskih otrok na leto povprečno 32,7 %. L. 1946 pa je narasel odstotek na 44. Ko se je šte- vilo porodov dvignilo od 22 na 25 %, gre vse to na račun nezakonskih.

ZAKONI

Zakonov se je sklenilo v teku 17 let pov- prečno na leto 67, to je 6 %. Leta 1946. se dvigne številka na 9 %. Vojaki so se vrnili iz vojske in ovire, ki jih je delala hitleri- ja, so odpadle.

Zakonov se je sklenilo:	1939	122
	1940	91
	1942	75
	1944	47
	1946	118

Civilni zakon se v kmečkem ljudstvu ni mogel ukoreniniti. Teh zakonov je bilo:

	1939	21
	1940	37
	1941	48
	1942	15
	1943	18
	1944	20
	1945	2

MRLIČI

Znano je, da ljudje živijo dandanašnji dalj časa kot pa naši predniki. Delavci in posli so zavarovani in bolniška blagajna skrbi zanje, po vseh večjih krajih so se naselili zdravniki, in gradile so se velike bolnišnice v Celovcu, Volšperku, Beljaku in drugod. Da so se zdravstvene razmere zboljšale, kažejo sledeče številke:

Leta 1930 je bilo mrličev na 1000 ljudi 16, otrok je umrlo 71 to je 5 %.

Leta 1940 je bilo mrličev na 1000 ljudi 13,2, otrok je umrlo 42 to je 3,3 %.

Leta 1946 je bilo mrličev na 1000 ljudi 12,5, otrok je umrlo 32 to je 2,4 %.

ODPADI IN VRNITVE

Smešna in žalostna kolobocija je bilo odpadanje od vere v hitlerjevi dobi. Na- mesto Boga so ljudje postavili svojega malika na vsaki vogal. V štirih letih je pa odpadnikom že zmanjkalo sape:

Odpadnikov je bilo:	1938	34
	1939	76
	1940	76
	1941	69
	1942	14
	1943	9
	1944	3

Leta 1945, ko se je ljudstvo te more oprostilo, se jih je že vrnilo 29 in leta 1946 64. Ni dvoma, da bodo drugi sledili.

PROPADAJOČA NRAVNOST

Nezakonskih otrok je bilo:	1945.	1946.
Velikovec mesto	23%	58%
Sv. Rupert	29%	63%
Šmarjeta	25%	65%
Sv. Jurij	23%	40%
Vovbre	36%	57%
Sv. Stefan	33%	42%

Ležal sem v Globeli, skrit za smreko. Vse naokoli je pokalo in grmelo in bal sem se, da je prišla moja zadnja ura. Bal in tresel sem se za svoje življenje, ker nisem vedel, da bom živ prišel domov in živ umiral. Puško sem držal pred seboj in tale kazalec ki je danes skrivljen, sem držal na petelinu. Za globeljo je bila še nižja dolina, porasla samo s travo in nizkim brinjem. Ko sem se malo razgledal, sem videl, da se nekdo po trebuhu plazil od grmiča do grmiča. Kar otrdel sem. Tedaj se je človek dvignil in videl sem, da mu je bila desna roka pri ko- molcu odtrgana. Iz krvavega štrclja je tekla kri na ostro brinje. Ne vem, ali me je ranjenec opazil, začel se je plaziti naprej, naravnost proti meni. Videl sem ga, kako se je z zdravo roko porival dalje. Morda mi je hotel kaj naročiti, morda me je hotel prositi za vodo ali za usmi- ljenje. Ne vem. Prišel mi je že na tako bližino, da sem natančno razločil njegov posiveli obraz, skaljene oči in pomodrele ustnice. Bile so take kakor brinjeve jagode.

Globoko diha Klevž, globoko diha Jernej. Samo ura mirno tiktaka.

»Teda! sam ne vem, kako je bilo. Prst se je ukrivil, kopito me je udarilo ob ramo in videl sem, da se je člo- vek za brinjevem grmom prevrnil, ter se zasukal na hrbet.

»In kdaj ste videli mojega očeta?«

Jernej je na pol sedel, na pol slonel pri mizi. Roke so se mu rahlo tresle in v ušesih mu je gorela kri.

»Ta hip, ko sem ustrelil. Jaz sem ga ubil.«

Klevžev glas je hripav, tuj, od nekod daleč odtrgan.

Jernej se je spustil nazaj na klop. S široko razpr- timi očmi je strmel v Klevža in njegov pogled je spo- minjal na blazneža.

»Če moreš, odpusti, Jernej. Nisem ga mislil. V tem prstu je bil takrat hudič.«

Jernej samo strmi. Lične kosti se napenjajo, roke se stiskajo v pest.

»Vi ste ga ubili?« izdavi. »In zdaj hočete kupiti od- puščanje z Grapo, s to proketo zemljo?«

Besede bruhnejo iz Jerneja. Nihče več jih ne vzame nazaj.

Djekše	36%	44%
Kneža	40%	57%
Sv. Peter	42%	41%
Kloster	33%	29%
Grebinj	35%	41%
Ruda	20%	42%
Gorenče	38%	36%
Krčanje	33%	37%
Golovica	43%	30%

Pohujšanje mora sicer priti tu pa tam, tukaj pa je splošno, in vprašati se mora- mo, kaj bo iz tega? Koliko je v teh šte- vilkah nesreče, žalosti in trpljenja!

NA DRAVI

V torek, 22. aprila smo pokopali pridno, pobožno ter od vseh spoštovano mater Ne- žo Katnik, po domače Kranjčevno mater iz Krošič. K pogrebu je prišlo silno veliko ljudi, zlasti iz sosedne pečniške župnije, kjer je bila ranjka rojena. Tega ganljive- ga pogreba so se udeležili štirje duhovni- ki: župnik Franc Katnik iz Gorjan v Zilj- ski dolini, ki je iz te družine doma in je pel prvo mašo leta 1925 na Dravi, župnik na Pečnici Matevž Wornik, župnik na Zili Matevž Nagele ter kaplan na Peravi An- ton Trdan. Na grobu je spregovoril ka- plan g. Trdan, pečniški pevski zbor pa je zapel nekaj žalostink. Pokojna je bila sta- ra 74 let in je pod nacisti zelo trpela. Ka- kor mnogo drugih so tudi njo staro in od vseh spoštovano, leta 1942. izselili in po- slali v taborišče Dachau. V družini je bilo osem otrok, od katerih sta bila dva sinova. Franc je župnik, Tomaž, ki bi moral pre- vzeti posestvo, je padel na ruski fronti. Po- kojna mati je bila zelo pobožna. Ko je bi- la še zdrava, je tudi med tednom hodila k maši in svetim zakramentom. Umrla je vdana v božjo voljo. Pri Bogu naj prosí za nas, da bi tudi nam dal srečno zadnjo uro. Naj počiva v miru, sorodnikom pa na- še iskreno sožalje.

GLOBASNICA

Pretekli mese. smo imeli kuharski tečaj. Pred Veliko nočjo se nas tečajnice pova- bile na kuharsko razstavo in pokazale, kaj so se naučile. Kljub časom, ko vsega pri- manjkuje, so bile mize bogate in okusno obložene. Na razstavi so bila lepa ročna dela in tu se je videlo, kako so naša de- kleta iznajdljiva in imajo mnogo lepih do- mislekov. Tečajnice so nas s prireditvijo zelo razveselile in si takih prireditev že- limo še več.

Največ zaslug, da je razstava tako lepo uspela, pa imata voditeljici tečaja gđe. Francka Kriglova in Milka Hartmanova. Najlepša jima hvala!

REBERCA

V tem letu smo se že večkrat oglasili, le žal, da so naši dopisi bolj žalostni. Pi- šemo navadno le takrat, kadar kdo umre. Tako je tudi danes. Pretekli teden smo po- ložili v hladno zemljo zavedno slovensko mater Marjeto Rešovnik, p. dom. Jakro- vo staro mater iz Reberce. Pogreba se je udeležilo veliko število faranov. Gospod župnik so se v imenu vse fare poslovili od rajne mame, domači pevci pa so zapeli ne- kaj slovenskih žalostink. Bog naj vsem vse obilo poplača, pokojni mami pa nakloni obilno plačilo za njeno vzgledno življenje.

V ostalem pa je življenje pri nas prav le- po. Vstajati moramo zgodaj, ker nas kliče zemlja, a to radi storimo. Kukavica nam že dolgo časa prepeva in tudi lastovke nam s svojim neutrudljivim čebljanjem krajšajo lepe pomladanske dni. Vkljub te- mu, da nas še podpira UNRRA, si vendar močno želimo dežja, ker je domač kruh pač najboljši in najgotovnejši.

Zadruga za naše kmete

(Nadaljevanje s 6. strani.)

Vendar vse to nič ne predružači važno- sti in pomena zadrugnih ustanov. Saj tu- di pomena in važnosti sonca nič ne zmanj- šajo oblaki, ki ga trenutno zakrivajo. Ali ne govorimo radi o soncu ravno takrat, ko ga že dolgo nismo videli?

Eno je gotovo. Ko bodo nastopile redne gospodarske razmere, ko bo odpadlo raci- oniranje živil in razne karte ter bo na- stopila prosta trgovina, takrat bodo za naše kmete zadruga odločilnega gospodarskega po- mena. Nevarno je samo, da bi se kmečki gospodarji teh ustanov prepozno poslužili. Mislimo, da je že skrajni čas, prav resno misliti na vsa ta vprašanja. Čas hiti in nas lahko prehití. Pregovor pa pravi: bolje dr- ži ga, kot lovi ga!

Pri zadrugnem delu je pa ena poglavit- nih zahtev — zadruga izobrazba širokih plasti ljudstva. Kako pa hoče misliti na zadrugo samopomoč v različnih gospodarskih panogah, če pa ne poznaš zadrugnih načel in če ne veš, kak- šne in katere vrste zadruga sploh obsto- jajo?

Nevednost je veliko zlo. Da bi naše bralce seznanili vsaj z najpotrebnejšim znanjem o zadrugah smo lansko leto obširneje pi- sali o zadrugnih načelih. Sedaj bomo pa razložili v glavnih potezah še vrste za- drug in pri vsaki vrsti njihov posebni po- men za kmetijsko gospodarstvo.

TRI SKUPINE ZADRUG

Celotno kmetijsko zadrugništvo lahko razdelimo v tri glavne skupine:

- a) kreditne (denarne) zadruga,
- b) zadruga za produkte ali kratko: bla- govne zadruga,
- c) produktivne — ali po naše — pro- izvajalne zadruga.

Poleg teh treh skupin imamo še nekaj takih zadrug, ki jih težko uvrstimo v ka- tero teh skupin. Med take zadruga šteje- mo n. pr. električne zadruga ali pa stavbne zadruga. Toda pomen tovrstnih zadrug ni tako velik, da bi jih kazalo posebej obra- navati.

Pač pa si bomo v prihodnjih člankih poglobljevali zgoraj naštetih skupine in v njih posamezne zadruga.

Prva skupina je najbolj znana med slo- venskimi kmeti na Koroškem. O nji je bi- lo tudi največ napisanega. Zato se bomo pri nji pomudili prihodnjič le bolj na krat- ko. Bolj natančno bomo pa prikazali za- druga iz ostalih dveh skupin, ki so med na- šim kmečkim ljudstvom manj udomače- ni, pa imajo velik pomen z ozirom na bodoči gospodarski razvoj slovenskega kmeta v tej deželi.

»Ne, Jernej. Vem, odpuščenja ni mogoče kupiti. Vsa ta leta sem prosil mrtvega Premca vsako noč in mi ni odpustil. Čakam na te.«

Zdaj se Jernej vzdigne.

»Tudi jaz vam ne morem. Sin mrtvega sem. Kadar oče ne odpusti, tudi sin ne more.«

»Jernej!«

Klevžev glas je razklan in obupan.

»Vsa leta sem zidal na ta hip, zdaj me ubijaš?«

»Tudi vi ste ubijali.«

S trdimi koraki gre Jernej do svoje postelje. Pod njo je kovčeg.

»Jernej, na rokah sem te nosil, podnevi in ponoči sem mislil nate, zdaj greš.«

Klevž veka. S palico rine proti Jerneju in ga zgrabi za rame.

»Ne hodi, Jernej! Živina in zemlja bosta vekala za teboj, če greš.«

»Očeta ste mi ubili, vso mladost ste mi ukradli in ubili. Zame ni več življenja todle. In če bi ostal in ne odpustil, bi ubijal zemljo in živino, vse, kar je Klev- ževega.«

Jernej sklada obleko v kovčeg. Kakor trepetlika se trese Klevž in lovi sapo.

»Odpusti zato, Jernej, in žegen bo nad vsem, kar je mojega.«

Jernej drži kovčeg v roki.

»Zbogom!«

S trdo stisnjenimi ustnicami stopa Jernej proti vratom.

Klevž omahne za njim.

»Na kolena padem, Jernej, samo odpusti. Poglej me, kakšen sem. Tvoj oče me je ubil, ubijal vsako noč. Iz- pil mi je noči, da se tresem kot otrok. In zdaj me ti obsojaš na smrt.«

Jernej stoji na pragu. V veži je tema, zunaj pa svetla noč.

»Jernej«, se grabi Klevž za podboje. »Trši si od sa- mega Boga, ki mi je že odpustil. Ni pravice na svetu, ki bi terjala tri življenja za eno. (Dalje prihodnjič.)

RADIO CELOVEC

Narodi na Balkanu in Podonavju so se takrat oddahnili in se po vrsti začeli osvoboditi. Brez dvoma je poraz Obrov pred Carigradom ojačil politično tvorbo, ki jo je Samo v obliki državne zveze razširil. — tudi preko alpskih Slovencev. Iz pičlih podatkov one dobe se da vendarle razločiti obrise slovanske zvezne države, ki sega najmanj od Labe pa do zgornje Drave in Save.

Samova zvezna država je kmalu postala tako mogočna, da so jo začeli upoštevati in se je bati tudi njeni germanski sosedi na zapadu, Langobardi, Bavarci, Franki in drugi. Langobardom zopet vzeti Ziljo se Slovincem sicer očitno ni posrečilo. Pač pa so se naši predniki, združeni, kakor kaže, že v veliko Samovo državo, vojskovali na lastno pest z Bavarci, nastopili proti njim in jih premagali okoli l. 626—629 pri starem Aguntu (blizu današnjega Lienza v zgornji dolini Drave). O kaki pomoči, ki bi jo to pot nudili Slovincem Obri, kakor nekaj desetletij poprej, ni govora. Z zmago pri Aguntu so pomaknili Slovenci svoje meje prav do izvirov reke Drave in postali Bavarcem nevaren sosed. Bavarci so naravnost prosili frankovskega kralja, naj jim zavaruje hrbet pred vzhodnimi narodi in podjarmi Obre, Slovane in druge narode vse do meja bizantinskega cesarstva. Taka prošnja je prišla prav Frankom in njihovem kralju Dagobertu, ki je z veliko akcijo združenih germanskih narodov hotel razširiti frankovske meje preko nevarne Samove države in preko obrske zemlje, needine in strte po carigradskem porazu. Še celo cerkev naj bi pomagala frankovski politični ekspanziji, kar ni čudno, kajti duhovnik in osvajalet sta takrat opravljala pogostokrat vzajemno posel. Mišijonarska akcija sv. Amande, prvo znano poročilo o širjenju krščanske vere med Slovenci, se je ponesrečila. Prekinil ali onemogočil jo je pač poraz, ki ga je doživela germanska protislovanska zveza. Še le dobrih sto let kasneje je hkrati s političnim in vojnim uspehom Nemcev moglo pridobiti krščanstvo med Slovenci trdnjše tla.

Leta 631. je prišlo do velike vojne med slovansko in germansko zvezo. Alamani in Langobardi so sicer premagali Slovane, ali odločilno ni bilo to, marveč tridnevna bitka pri Wogastisburgu (Uhošt na Zapadnem Češkem), kjer se je merila glavna slovanska vojska s frankovsko pod vodstvom kralja Dagoberta, ki je doživela silovit poraz. Slovanska zmaga pri Wogastisburgu je zagotovila nadaljnji obstoj Samove države in omogočila njen še večji razmah, obenem z njo pa tudi utrdila njeno zavezništvo, mlado slovansko kneževino v Karantaniji.

Nedvomno obstoji od Samove dobe dalje slovanska kneževina Karantanija. O njej sicer ne vemo mnogo, vendar lahko rečemo, da je bila od obrske oblasti neodvisna in v svoji notranjosti svobodna državna tvorba. Njeno moč in stališče karantanskih Slovencev je mogoč v izdatni meri povečati del hrvaškega plemena, ki se je prejkone za časa velike selitve Hrvatov iz Zakarpatja proti jugu, prav v času, ko so se karantanski Slovenci osvobodili obrske sile in se upirali germanskemu pritisku, oddelil od glavnega debela in se naselil med Slovenci v Vzhodnih Alpah. Središče Hrvatov je bilo, kot kaže, ob zgornji Glini. Tu so Hrvati najgostejše bivali, zato se imenuje še v listinah iz druge polovice X. stol. tamošnji okraj »pagus Chrouuata«. Še danes spominja tamkaj na Hrvate ime zaselka Krobathen in ime vrha Krobather Berg. Najdemo pa nedvomne naselbine Hrvatov tudi izven tega ozemlja, po Koroškem in Štajerskem.

Prvi po imenu znani knez karantanskih Slovencev je Valuk (Wallucus dux), ki ga omenjajo v začetku 30-ih let VII. stol. Da je bila njegova kneževina neodvisna od obrskih in germanskih sosedov, kaže to, da išče v slovanski krajini kneza Valuka pribežališče bolgarski knez Alciok s 700 Bolgari. Ti so se sprli z Obri v Panoniji in so odtod pregnani iskali najprej zavetja pri Frankih, nato pa pri Slovencih. Tudi Arnefrīt, sin furlanskega vojvode Lupa, išče politično zatočišče med karantanskimi Slovenci in si hoče celo z njihovo pomočjo priboriti furlansko vojvodstvo, kar se mu pa ni posrečilo. Vse to ne bi bilo mogoče, ako bi del Slovencev takrat ne bil politično samostojen.

Pred Obri so imeli Slovenci v Karantaniji zaenkrat mir. Obrska sila, katero slabijo trenja v državi, je še vedno oslabiljena. Slovensko kneževino štiti predvsem zveza s Samovo državo. Dokler živi Samo, ni čuti o kakih obrskih napadih na slovansko zemljo ali pa o pohodih Obrov v Italijo. Ker so vodili ti preko slovanske zemlje, ob starih cestah Panonija — Italija, lahko sklepamo, da so se za Samove dobe

govori na časopisu

otresli tudi Slovenci ob Savinji in Savi obrske nadoblasti. Kakor hitro je pa Samo umrl (658), se pojavijo zopet Obri s svojimi pohodi preko slovanske zemlje v Italijo oziroma Furlanijo. Do prvega obrskega napada po Samovi smrti, o katerem vemo, je prišlo verjetno leta 664.

S ponovnimi obrskimi pohodi se pa sprožijo tudi slovanski sunki proti Furlaniji, ki imajo deloma kolonizatorično-osvajalni, deloma samo plenilni značaj. V dobo prvega velikega obrskega vpada po Samovi smrti spada tudi znani slovanski naval proti glavnemu mestu Furlaniji, Čedadu, katerega so se Slovenci hoteli polastiti, toda Langobardi so jih pri Briščaj, ob mostu čez reko Nadižo, premagali. Poraz pri Briščaj je zadržal nekaj časa slovanske sunke z gora proti Furlanski ravnini. Nova slovanska ofenziva proti Furlaniji in Langobardom se je začela šele ob začetku VIII. stoletja. Vojvodska oblast v Furlaniji ta-

krat že zdavnaj ni bila več tako močna, kakor še sto let poprej; langobardska kraljevska moč je strla in ponižala nekdanjo vojvodsko oblast. V času slabe furlanske vojvodske oblasti in ojačenja obrske so se Slovenci zopet ohrabрили in začeli pomikati s svojimi čredami vedno globlje proti Furlanski ravnini. V težnji po stalni naselitvi so trčili na strnjene furlanske naselbine in prišli v spor s furlanskimi pastirji. Iz mejnih roparskih napadov in preprirov se je okoli leta 704. razvilo vojno stanje med furlanskimi Langobardi in Slovenci. Furlanska vojska doživi težak poraz. Sam vojvoda Ferdulf s celokupnim furlanskim plemstvom obleži na bojišču. Kasnejše zgodovino pisje, ki nam o tem poročajo, je z izdajo furlanskega vojvode skušalo opravičiti izgubljeno bitko.

Po tej veliki in odločilni bitki pri neznanem kraju so se Slovenci, kot kaže, vedno bolj približevali Furlanski ravnini. Langobardi se jim niso mogli dolgo upirati, kajti v omenjeni bitki so izgubili cvet svojega plemstva. Šele ko je dorastel nov rod in Furlaniji zavladal vojvoda Pemo, zvemo za nove boje med Slovenci in Langobardi, to pa že v sami furlanski ravnini.

(Dalje prihodnjič.)

Nekaj o kmečki mladini

Večina koroških Slovencev je kmečkega stanu. Tem je treba posvetiti vso pozornost, treba jih je organizirati, treba jim je dati vodnikov, ki se bodo zavzemali za vse potrebe teh ljudi, za potrebe, ki so nastale in ki prihajajo. Glede teh ljudi piše list »Furche« pod naslovom »Kmečka mladina kliče« med drugim sledeče:

»V vas sta prišla politični prepri in razdor. V državi je nastal prevrat, nastala je meščanska vojna. Iz mesta so prišli na kmete krošnjariji in zvodniki, prišla sta kino in radio, prišli so dobri in slabi časopisi in strup je vplival na kmečke ljudi. Fantje so morali v »delovno službo«, ki pa ni imela namena učiti dela. Odtod so odšli v vojašnico in potem na fronto! Fantom so ubijali v glavo novo svetovno naziranje, ki sta ga pa kmečki sin in delavec odklanjala. Kmečki fantje po naravi odklanjajo dvom in kritiko. Toda kmečki fantje so se seznanili v delovni službi, vojašnici in fronti z ljudmi, ki ne znajo spoštovati ničesar in nikogar: ne očeta ne matere, ne duhovnika ne oblasti, ne dekleta ne samega sebe. To se je ujedlo globoko v mišljenje mladih ljudi. Ta mladina ne spoštuje več starega doma, ne starih ljudi, ne stare pesmi, ne starih običajev, ne starega reda. Značilno kmečko mišljenje se je pri tej mladini izgubilo. Ta mladina ne ceni več preprostosti, ne če več biti z malim zadovoljna, ne ceni več iskrenosti in resnice, ne pozna več spoštljivosti in pobožnosti. Ne ljubi več ne reda ne pokorščine, ne discipline. Ta mladina ne mara, da bi jo kdo vodil. Pri dekletih so posledice narodnosocialističnega prevrata naravnost pogubne. Možje in fantje so morali vsi v vojaško službo. V vasi je prišla vojaščina, vojaki so gradili vsepovsod postojanke in nazadnje se je sestavila še domača fronta iz najrazličnejših ljudi. Vse to je bilo za kmečka dekleta pogubonosno. Kar se je doslej učilo v cerkvi, je ljudstvo verovalo in imelo za resnico. Hitlerja je navalila na verski nauk z nesramnimi lažmi. Duhovščina se ni smela in se ni mogla braniti, niti v cerkvi ne. Hitlerja je pošiljala na deželo svoje zvodnike, ki so se urivali v družine, ljudstvu pa je bilo prepovedano vsako zborovanje, na katerem bi se bili mogli ljudje poučiti. Kar se je doslej povsod, tudi od poganov spoštovalo — deklška čast, to so nacisti zasmehovali in zaničevali. Tudi v poganski Grčiji so se pojavile takšne prikazni, pa jih je ljudstvo imenovalo »pasji modrijani«. Lepše jih tudi mi ne moremo označiti. Spolno življenje, ki se je doslej pri kulturnih in pri civiliziranih narodih skrivalo, se je proglašalo kot samo po sebi umevno in naravno početje. Kmečka dekleta so se teh prerokov najprej ustrašile, toda veliko se jih je spotaknilo in pohujšalo v najslabšem smislu. Zdaj pa dekleta nimajo moči, da bi nosile posledice svoje krivde. Razmerje med fanti in dekleti je zdaj izgubilo tudi na kmetih svojo naravno iskrenost.

Vsega pa tudi Hitlerja ni porušila in v kmečki mladini deluje še naprej versko in naravno človeško mišljenje. Za kmečke fante in dekleta je najmočnejša naravna opora trdo, težko kmečko delo. Otroci podeželskih obrtnikov in trgovcev so huje prizadeti, kakor kmečki otroci. Verski temelji s ose tukaj kar na široko sesuli in deloma uničeni. Vaška mladina je bila v Hitlerjevi dobi izročena brez vsakega varstva narodnosocialistični vzgoji, ki se je izvajala po šolah in na prisilnih ape-

lih. Tu je nazivem najhuje napadal in žel uspehe. Mladino so vzgajali proti staršem, proti vaški skupnosti, proti vsaki oblasti, ki ni bila iz stranke, proti Cerkvi in proti duhovščini. V mladini je rasla brezmejna samozavest. S tem je kmečka mladina bila bolj prizadeta kakor mestna. Vaško mladino vzgaja domači duhovnik, mestne otroke vzgajajo starši sami in učitelji. Šola nanje nima tolikega vpliva. Le delo na polju in stik z naravo sta preprečila, da se kmečki fantje in dekleta niso še huje pokvarili. Stara navada na vasi še drži mladino v starem redu. Na vasi se ljudje boje, ker se takoj izve daleč po fari. To še zadržuje mnoge.

Kmečka mladina mora nazaj k starim navadam in koroški Slovenci zahtevamo: slovanska mladina se ne sme ponemčevati. To je bilo pri nas najboljši zaveznik nacizma. Dekleta naj se oblečejo skromno kakor Tirolke, seve po slovansko. Proč z obleko, ki dekleta pošteno ne krije. Naša mladina mora nazaj k slovenskim pesmim in proč od tuje spolzke navlake. Naša mladina naj spoštuje in praznuje zopet domače praznike. Naučiti jo je spet treba dostojnega obnašanja! Treba je, da kmečka mladina spozna, kako je življenje združeno neizogibno s težkim delom, treba, da mladi človek spozna, kako je treba spoštovati naravo, z ljudstvom delati za ljudstvo, s kmeti delati za kmete. Vzgojno delovanje ima svoje središče v veri, ker je vera najgloblja moč v kmečkem življenju. Tukaj je veliko odgovoren dušni pastir na kmetih. Od vere je odvisno, ali se bo mlado življenje kmečke mladine prav razvijalo ali pa propadlo.

MALI OGLASI

Menjam črtasto blago za moško obleko in podstavo za damski kostum za dober štetišek.

Ponudbe poslati na upravo »Koroške kronike« pod številko 373/47. 373

POIZVEDBA

Kdorkoli bi kaj vedel o mojem možu Jager Francu, roj. 22. XI. 1909 v Celju, poslednji naslov Feldpostn. 19184 C Sturmkom., naj prosim sporoči na naslov.
Julijana Jager, Weißkirchen, Stmk.

Če hočete uspeti
naročite oglas v
Koroški kroniki

V UPRAVO

sprejemem večje ali manjše posestvo na Koroškem. Vešč vseh strok kmetijstva z večletno prakso na Koroškem in izven nje. Obvladam slovensko in nemščino ter sem neoznjen.

Ponudbe poslati na upravo »Koroške kronike« pod KV.

Obsodbe vojaških sodišč

25. aprila je britansko vojaško sodišče v Celovcu obsodilo vozača britanskega vojaškega avtomobila Florijana Raggerja na štiri mesece zapora zaradi nesreče, ki se je pripetila 7. marca 1947 na Šentvidski cesti, pri kateri je bilo 9 udeležencev zborovanja Osvobodilne fronte deloma težko ranjenih. Obtožnica ga je obdolžila, da je neprevidno in prehitro vozil britanski vojaški avtomobil brez dovoljenja.

Kakor je bilo razvidno iz poteka razprave, sta bili dve skupini na poti proti mestu pred in za glinskim mostom, ko jih je hotel tovorni avtomobil prehiteti. Voz je zadel v eno od obeh skupin. Vozač je nato odpeljal, ne da bi se ustavil. Vojaški policiji je uspelo, da ga je potom preiskave našla.

Vojaško sodišče v Lienzu je obsodilo v času od 3. do 10. aprila 1947 sledeče ljudi:

Zaradi nedovoljenega vstopa v zaporni pas Derkits Marijo in Streng Marjeto na 7 dni zapora, Rieder Karla, Fitz Edvarda in Lanznaster Jožefa na 4 dni zapora.

Zaradi nedovoljenega prekorčenja 10 km pasu je sodišče izreklo ukor Rukovičkin Petru in obsodilo Gliha Slavka na 8 dni zapora.

Zaradi nedovoljene spremembe bivališča je izreklo ukor Šurinovu Alekseju in Eremenu A.

Huebner Helmuta in Mikrovodo Sida je obsodilo zaradi nedovoljenega prehoda meje na 14 dni zapora.

Točnika Antona je obsodilo zaradi tatvine zavezniške lastnine na 100 šilingov kazni.

Zaradi nedovoljene posesti orožja je obsodilo Trojer Katarino na 1 mesec, pogojno na 1 leto, Ivinkla Jožefa na 3 mesece, pogojno na 1 leto in Mair Peter Pavla na 6 mesecev, pogojno na 1 leto. Oberhauser Ludvika, ki je bil že večkrat obsojen, je obsodilo zaradi nedovoljene posesti orožja in zato, ker je dal orožje mladoletnikom, na 12 mesecev zapora.

Radio Celovec

Nedelja, 4. maja:

7.25: pestra glasba in pesmi.
19.30: plošče po željah.
20.15: Pogled v naš kulturni zaklad.

Ponedeljek, 5. maja:

7.10: Pomen umivanja in kopanja (konc).
20.15: poročila.

Torek, 6. maja:

7.10: zgodovinsko predavanje: »Ljudstvo — narod«.
20.15: Poročila.

Sreda, 7. maja:

7.10: poročila in komentarji iz svetovnega tiska.
20.15: poročila.

Četrtek, 8. maja:

7.10: »Veselo na delo«, plošče.
19.30: polurna oddaja.
20.15: poročila.

Petek, 9. maja:

7.10: slovensko predavanje.
20.15: poročila.

Sobota, 10. maja:

7.10: literarno predavanje. »Oda«.
20.10: poročila.

Morebitne spremembe bomo objavili pravočasno v radiu.

IŠČEM ČEVLJARJA

vajenega vseh del Hrana, stanovanje in plača po dogovoru. — Marija Vidmann, Schuhwerkstätte, Poreče, Pörtlach am See. 375

Menjam

LEPO KMETIJO

v Rožni dolini z enakovrednim posestvom v okolici Celovca.

Ponudbe poslati na upravo »Koroške kronike«, Celovec, Funderstraße 1.

OPOZORILO UPRAVE

Vse naše cenjene naročnike prav lepo prosimo, da nam pri vseh spremembah naslova sporoče poleg novega tudi stari naslov.

Prosimo tudi, da na vsaki poštni nakaznici, ki jo pošljete naši upravi, napišete kot odposiljatelja osebo, ki ima časopis naročen. S tem bo prihranjenega mnogo dela in časa.

Uprava »Koroške kronike«